

The Relationship Between Procedural Objections and Procedural Public Order in Civil Litigation

Rahim Rostampour

Ph.D. Candidate in Private Law, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Mohammad Bahmani

Associate Professor, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Mohammad Hossein Erfanmanesh*

Associate Professor, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Atract

What sets civil procedure apart from other branches of law is its structured, coherent, and orderly nature. This procedural order is not merely a mechanism to facilitate substantive justice; rather, it embodies a distinct form of procedural justice. Within this framework, procedural objections serve as essential instruments for preserving the integrity of the judicial process. Far from being mere technicalities, these objections reflect fundamental legal values, such as the consistency of judgments, judicial efficiency, legal certainty, and respect for procedural fairness.

* Corresponding Author: erfmanesh1@gmail.com

How to Cite: Rostampour, R. , Bahmani, M. and Erfan manesh, M. H. (2025). The Relationship Between Procedural Objections and Procedural Public Order in Civil Litigation.. *Private Law Research*, 13 (50), 155-204. doi: 10.22054/jplr.2025.86212.2928

Using a descriptive-analytical approach, this article explores the theoretical foundations, legal implications, and practical functions of procedural objections within the broader concept of procedural public order. Contrary to the misconception that objections are solely tools for delaying or terminating proceedings, the paper argues that they play a pivotal role in maintaining the legitimacy and coherence of judicial proceedings.

Procedural objections are divided into two primary categories: those that pertain to public procedural order and those related to private party interests. The former includes objections such as lack of subject-matter jurisdiction, *lis pendens* (pending claims), *res judicata*, expiration of statutory deadlines, lack of legal standing, legal capacity or representation issues, speculative or baseless claims, absence of legal cause, and claims with no legal effect. These are inherently tied to public interest and procedural order and, as such, must be considered by the court even in the absence of a party's objection.

One of the most significant objections examined is *res judicata*. This doctrine, which prevents the re-litigation of finalized claims, serves the core objective of avoiding contradictory judgments and preserving the authority and credibility of court decisions. It is tightly interwoven with procedural public order and judicial finality. The article also analyzes Article 84 of Iran's Code of Civil Procedure, which outlines various objections, and interprets them through the lens of public order theory.

Of particular interest is the objection of connected claims (امر مرتبط), addressed in Articles 84 and 103 of the Iranian Civil Procedure Code. This objection allows a court to halt proceedings when a materially related claim is pending before another court. It ensures that courts do not issue conflicting judgments and that related disputes are resolved in a unified and consistent manner. The court's duty to recognize this objection *ex officio*, regardless of whether the parties raise it, underscores its alignment with procedural public order.

In this context, the role of attorneys is also crucial. According to Article 103, lawyers and parties are required to inform the court of any

related or pending claims in other proceedings. This obligation is not a mere formality—it represents an active contribution to the judicial system's aim of ensuring harmony and avoiding fragmentation of legal determinations.

Furthermore, the paper distinguishes between optional (dispositive) and mandatory (imperative) procedural rules. Optional rules, such as local jurisdiction, serve private interests and require party invocation to be effective. In contrast, mandatory rules, like subject-matter jurisdiction or *res judicata*, are of such importance to procedural integrity that courts must apply them *sua sponte*. This distinction marks a critical boundary between objections that courts are obligated to recognize and those that rely on party initiative.

From a comparative perspective, the article engages with French procedural law, highlighting analogous mechanisms such as *litispendance* and *connexité*. These concepts, alongside *autorité de la chose jugée* (*res judicata*), illustrate France's shared emphasis on procedural coherence, judicial economy, and the protection of public order. French jurisprudence and statutory provisions similarly oblige judges to recognize certain objections without party request, affirming their public nature.

Moreover, the comparative analysis shows that while French courts have long developed a sophisticated doctrine distinguishing between procedural obstacles of public and private character, Iranian law—though inspired by civil law traditions—still needs further doctrinal refinement to achieve a similar level of clarity. This calls for deeper legislative and judicial engagement with the principles of procedural order.

The article further draws upon Iranian case law and judicial practice to support its claims, including notable decisions from Iran's Supreme Court and lower tribunals. These judgments demonstrate a growing awareness of the need to uphold procedural order by treating certain objections as non-waivable and binding on the courts. For example, the Iranian judiciary increasingly acknowledges that public-order-

based objections, if overlooked, can undermine not only the rights of litigants but the legitimacy of the system as a whole.

Ultimately, the study concludes that preserving procedural public order requires a conceptual reassessment of objections in civil procedure. Objections that are deeply tied to public interest—such as *res judicata*, lack of jurisdiction, and pendency of related proceedings—must not be treated as mere defenses but as structural safeguards of the judicial process. Their recognition and enforcement by courts, even without party invocation, is essential to ensuring consistency, legitimacy, and the rule of law in civil adjudication.

In sum, procedural objections should be viewed as more than reactive tools; they are proactive guarantees of institutional fairness, procedural coherence, and legal stability. This article advocates a jurisprudential shift toward recognizing objections as vital expressions of public legal order, thereby aligning Iranian civil procedure with comparative models and international standards of fair trial and procedural justice.

Keywords: legal order, enforcement guarantee for violation of legal rules, procedural exceptions, mandatory rules, procedural justice

ارتباط ایرادات با نظم عمومی آیینی در دعاوی مدنی

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران، تهران،

ایران

رحیم رستم‌پور

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ایران

محمد بهمنی

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ایران

محمد حسین عرفان‌منش*

چکیده

آنچه آیین دادرسی را از سایر نظام‌های حقوقی متمایز می‌سازد، انسجام و هماهنگی دقیق آن است. این نظام بر پایه ساختاری منظم شکل گرفته است که اختلال در هر بخش آن می‌تواند نظم کلی را بر هم بزند و عدالت شکلی را تحت تأثیر قرار دهد. برخی مقررات، به‌ویژه دسته‌ای از ایرادات، به گونه‌ای تنظیم شده‌اند که مستقیماً با حفظ این نظم مرتبط هستند. درواقع، در آیین دادرسی گاه رعایت ترتیب و توالی قواعد، در مواردی از دستیابی مستقیم به عدالت اهمیت بیشتری دارد. چنین نظامی، طرفین دعوا را ملزم می‌سازد تا وظایف و تکالیف خود را به‌درستی انجام دهند. در این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی مبانی و آثار ایرادات مرتبط با نظم دادرسی و ضرورت طرح آن‌ها در زمان مناسب پرداخته شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که ایراداتی مانند عدم صلاحیت ذاتی، امر مطرح‌شده، اعتبار امر قضاوت‌شده، گذشتن مهلت قانونی، فقدان ذی‌نفعی، اشکالات مربوط به اهلیت یا سمت، ظنی بودن دعوا، عدم مشروعیت یا عدم ارتباط دعوا به خواننده و نیز ایرادات ناشی از فقدان اثر قانونی، همگی با نظم عمومی آیینی پیوندی ناگسستنی دارند.

کلیدواژه‌ها: ارتباط ایرادات، ایرادات دادرسی، ضمانت اجرای نقض قواعد آیینی، عدالت شکلی، قواعد آمره، نظم آیینی.

مقدمه

با وجود آنکه در ماده ۸۴ قانون آیین دادرسی مدنی، ایرادات قابل طرحی در ارتباط با به دعوی شناسایی شده‌اند، اما تفکیکی میان نواقص شکلی یا ماهوی ارائه نشده است و هدف از تلقی این ایرادات به عنوان نقص نیز به طور صریح بیان نشده است. همچنین، در مورد اختیار دادرس در استناد به این ایرادات در صورت عدم ایراد از جانب خوانده یا عدم اعتراض خواهان حکمی وضع نشده است.

سابقه تحقیق درباره ماهیت، آثار و مبانی ایرادات چندان قابل توجه نبوده است. اگرچه برخی آثار به بررسی این موضوع از منظر مبانی و تاریخچه و آثار ایرادات، و بیشتر از بعد تطبیقی با حقوق فرانسه به این موضوع پرداخته‌اند.^۱ این نوشتار، با رویکردی متفاوت، بر کنکاش در نظم آیینی ایرادات و ارتباط برخی از آن‌ها با ساختار و منطق آیین دادرسی تمرکز دارد.

حقوق دانان و شارحان قانون آیین دادرسی مدنی کوشیده‌اند با استناد به ماده ۲۰۲ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ که بدون ذکر مبنای حقوقی، دادگاه را مکلف به امتناع از رسیدگی نسبت به تعدادی از ایرادات کرده بود و با الهام از معیارهای مقرر در قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه، ضابطه‌ای برای امکان ورود دادگاه به بعضی از ایرادات ارائه دهند. آنان صرف نظر از اینکه اصحاب دعوا از حق خصوصی برای طرح ایراد استفاده کرده باشند یا خیر، معیار ارتباط ایراد با نظم عمومی را مبنای جواز استناد دادرس دانسته‌اند از منظر ایشان، ایرادات یا ناظر به حقوق خصوصی اصحاب دعوی (قواعد مخیره) هستند یا مربوط به نظم عمومی؛ در مواردی که ایراد مرتبط به نظم عمومی باشد، دادگاه مجاز خواهد بود حتی بدون ایراد خوانده به موضوع ورود کند.^۲

قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه به طور مفصل به موضوع پرداخته و ایرادات را در ایراد «عدم صلاحیت»، «امر مطروحه»، «امر مرتبط»، «ایرادات مربوط به بطلان» مبتنی بر

۱. هادی ملک تبار، قواعد عمومی ایراد دادرسی، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۸)، ص ۲۱.

۲. عبدالله شمس، «سبب، امور موضوعی و توصیف آنها در دعوی مدنی»، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۶۵ (۱۳۹۳)، ص ۴۸۳؛ احمد متین دفتری، آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، ج ۲، (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۱)، ص ۲۱۲.

نقص شکلی و ماهوی و «ایرادات عدم پذیرش» دسته‌بندی کرده است و در ایراد «عدم صلاحیت ذاتی» هنگامی که قاعده مربوط به نظم عمومی باشد، امکان توجه شخص دادرس به آن پیش‌بینی شده است (ماده ۹۲) و در ماده ۱۰۰ همان قانون بدون اشاره به مبنای حقوقی، به دادگاه اختیار داده شده است بدون ایراد از طرف اصحاب دعوا در صورت اطلاع از امر مطروحه سابق از رسیدگی امتناع کند. جهات بطلان اعمال آیین دادرسی ناشی از نقص شکلی، در صورت عدم رعایت «نظم عمومی» و «تشریفات اساسی»، به عنوان مبنایی برای اقدام مستقل دادگاه پیش‌بینی شده‌اند (ماده ۱۱۴). در مواردی که بطلان مبتنی بر عدم رعایت قواعد ماهوی و اسباب عدم پذیرش دعوی باشد، واجد «خصیصه نظم عمومی» بودن به عنوان ضابطه‌ای برای امکان استناد مستقل دادرس منصوص گردیده است^۱ (مواد ۱۲۰ و ۱۲۵ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه).^۲

برخی از ایرادات، از جمله ایراد «امر مطروحه سابق» و «امر مرتبط»، در منابع موجود در هیچ‌یک از دسته‌بندی‌های پیش‌گفته جای نگرفته‌اند. هیچ‌کدام از شارحان قانون آیین دادرسی مدنی به تعلق این ایرادات به زیرمجموعه ایرادات مربوط به «نظم عمومی» یا «حقوق خصوصی اصحاب دعوی» اشاره صریح نکرده‌اند. با وجود این، در مورد ایراد «امر مرتبط» عقیده بر این است که دادگاه ملزم به ترتیب اثر دادن به آن در صورت حصول اطلاع است؛ البته ناگفته نماند این نظر صرفاً به جهت حکم ماده ۲۰۲ قانون آیین دادرسی مدنی سابق بوده‌اند. در قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه نیز همچنان که ملاحظه شد، بدون

۱. حسن محسنی، «نقص شکلی و ماهوی در دادرسی مدنی»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، ش ۶، (۱۳۹۳)، ص ۱۰۱-۱۱۳.

۲. «شناخت مفهوم تشریفات اساسی و نظم عمومی در قواعد و مقررات دادرسی کار ساده‌ای نیست. برای نمونه، رویه قضایی فرانسه (دادگاه‌های تالی و عالی) این موارد را مشمول ماده ۱۱۴ دانسته است: ۱- فقدان توجیه و استدلال؛ ۲- عدم اشاره به اسناد و مدارک؛ ۳- اعلام به مدیر دفتر در فرض تقاضای بطلان انتخابات هیئت مدیره شرکت‌های تجاری؛ ۴- تحلیف سوگند به کارشناس؛ ۵- نبود امضای کارشناس ذیل گزارش خود؛ ۶- اشتباه در اهمیت یک درخواست؛ ۷- هویت نماینده شخص حقوقی»، به نقل از حسن محسنی، *قانون آیین دادرسی فرانسه*، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۳)، ص ۱۱۱ و ۱۱۲.

ذکر سبب در ماده ۱۰۰ به لزوم استناد دادرس رأساً به ایراد «امر مطروحه سابق» تصریح شده است.

در این مقاله پاسخ به این پرسش مدنظر است که چرا برخی ایرادات به نظم آیینی دادرسی مرتبط هستند؟ اثر چنین ارتباطی چیست؟ فرض این مقاله نیز این است که دادرسی دارای ماهیتی آمیخته با نظم است و برخی از ایرادات هرچند تحت این عنوان مطرح هستند، اما آثاری فراتر از ایراد دادرسی صرف دارند؛ ازجمله اینکه دادرس نباید درمورد این ایرادات منتظر نظر اصحاب دعوا بماند.

هدف نگارندگان این مقاله بررسی نقش مداخله «نظم عمومی» در دادرسی مدنی و تبیین ضرورت رعایت «آیین اقتضایی» است؛ دراین راستا تلاش شده تا عامل یا عنصری که ایرادات را زیر چتر «نظم آیینی» جمع می‌کند، شناسایی و تحلیل گردد. مقاله ضمن برشمردن ایرادات مربوط به نظم آیینی به برخی از آن‌ها که در تحقیقات گذشته کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند، می‌پردازد؛ ازجمله ایراد «امر مطروحه»، «امر مرتبط» و اقتضائات آیینی مرتبط با آن‌ها. همچنین به آثار ناشی از سپری شدن فرصت دفاع و آثار احکام قطعی در این زمینه در قالب موضوع مرتبط گریزی خواهیم زد.

۱. مفهوم لغوی نظم آیینی؛ اصطلاحات مرتبط

اصطلاح «نظم آیینی» هنوز در ادبیات دادرسی چندان رایج نشده، اما برخی از نویسندگان در تألیفات خود این اصطلاح را به کار برده‌اند.^۱

این پژوهش با هدف بررسی مفاهیم «نظم عمومی» و «نظم آیینی» از منظر ادبی و حقوق شکلی انجام می‌شود. سه پرسش بنیادین در این مسیر مطرح است:

- ۱- نظم عمومی در دادرسی مدنی به چه معناست؟
- ۲- چه معیارهایی برای سنجش پیوند میان آیین دادرسی و نظم عمومی وجود دارد؟
- ۳- منظور از نظم عمومی آیینی چیست؟

پاسخ به این پرسش‌ها، شرط لازم برای ادامه منطقی این تحقیق است

۱. حسن محسنی و مجید غلامی، *آیین دادرسی مدنی فراملی*، (تهران: شرکت سهامی انتشار، چ ۴، ۱۳۹۶)، ص ۶۲-۶۶.

۱. ۱. مفهوم نظم آیینی

در زبان فارسی «نظم» به معنای «ترتیب، به سامان بودن و فقدان آشفتگی»^۱ است و کلمه «عمومی» در ادبیات فارسی به معنای «فراگیری»، «وجود گسترده»، «غیراختصاصی» و «غیرمحدود بودن» استفاده می‌شود.^۲

نظم در ادبیات انگلیسی مترادف واژه‌های arrange و order است و در زبان فرانسه معادل کلمات ranger و l'ordre به معنای «مرتب کردن»، «امر»، «قاعده»، «فرمان» و «مقررات» به کار می‌رود.

۱. ۲. مفهوم نظم عمومی

در حقوق اصطلاح «نظم عمومی» واژه‌ای مرکب دارای معنای اصطلاحی و تعریف خاص خود است. در فرهنگ لغات انگلیسی نیز مترادف با public order، public polic و در فرانسه public l'ordre آمده است.^۳

سابقه تاریخی «نظم عمومی» به حقوق روم بازمی‌گردد. با بررسی مجموعه قوانین «دیژست» که یکی از مهم‌ترین قوانین مدون اولیه تاریخی به‌شمار می‌رود، علی‌رغم اینکه ترکیب واژگانی «نظم عمومی» به کار نرفته است، اما در این مجموعه «اخلاق حسنه» همان نقش نظم عمومی را ایفا می‌کند.^۴ اگرچه حقوق فرانسه تحت تأثیر حقوق روم است، اما اصطلاح «نظم عمومی» مولود انقلاب فرانسه است.^۵

۱. حسن انوری، فرهنگ فشرده سخن، ج ۲، (تهران: انتشارات سخن، ۱۳۸۲)، ص ۲۴۴۸.

۲. سید علی حسینی، نظم عمومی و حاکمیت قانون در اسلام، (قم: انتشارات بوستان، ۱۳۸۶)، ص ۲۳.

۳. بهمن آقائی، فرهنگ حقوقی بهمن، (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۵)، ص ۸۷۹.

۴. حسینعلی کاتبی، فرهنگ حقوقی، (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۰)، ص ۲۵۳.

۵. دیژست یا به‌طور دقیق‌تر، هضم یا خلاصه جاستینیان (به لاتین Digesta seu Pandectae؛ به یونانی Δικαιονομικά/Πανδέκται؛ به انگلیسی Digest or Pandects)، بخشی از مجموعه قوانین رومی است که به دستور امپراتور ژوستینین یکم در قرن ششم میلادی تدوین شد.

۶. غلامرضا مدنیان و دیگران، «امکان یا امتناع تبیین مفهوم نظم عمومی در حقوق (مطالعه در حقوق کشورهای ایران، انگلیس، فرانسه)»، مجله پژوهش حقوق تطبیقی، سال پانزدهم، ش ۳ (پاییز ۱۳۹۰)، ص ۱۳۴.

۷. عبدالغنی احمدی و استانی، نظم عمومی در حقوق خصوصی، (تهران: روزنامه رسمی، ۱۳۴۱)، ص ۸.

در مورد تعریف اصطلاحی نظم عمومی نظر واحدی وجود ندارد. در میان حقوق دانان راجع به اینکه از نظم عمومی می توان تعریفی ارائه داد، سه نظر وجود دارد. گروهی معتقدند تعریف جامع و مانعی از نظم عمومی قابل ارائه نیست و این ناشی از طبیعت نظم عمومی است و در این زمینه از پی رینود^۱ حقوق دان فرانسوی، نقل شده که علت تعریف ناپذیری مفهوم «نظم عمومی» به لحاظ گستره و ظرافت آن است.^۲ عده ای دیگر بر این باورند که علاوه بر اینکه مفهوم نظم عمومی قابل تعریف است، می تواند در گستره حقوق تسری داشته باشد.^۳ گروه سوم این مفهوم را دارای ابهام دانسته اند و تعریف آن را دشوار می دانند^۴ و هر گروه برای تقویت ایده خود دلایلی دارند که در اینجا مجال پرداختن به آنها نیست.

با همه این احوال، باتوجه به اینکه در ارائه تعریف یک ماهیت حقوقی آنچه مهم به نظر می رسد، ارائه یک معیار و ضابطه تشخیص است، نه جامع و مانع بودن آن؛^۵ ارائه تعریفی که ملاک ها را برای قاضی و پژوهشگر مشخص کند، مفید است. استاد ناصر کاتوزیان در محدوده حقوق داخلی، اصطلاح «نظم عمومی» را ترکیبی از دو واژه «نظم» و «عمومی» می داند. این اصطلاح از دو واژه «نظم» و «عمومی» تشکیل شده که نظم در اصطلاح به معنای تعادل ارتباطات و چینش منظم اشیا نسبت به یکدیگر است و در این ترکیب، به معنای حرکت و گردش موزون و بر طبق قاعده تلقی می شود. قاعده این نظم را در هر جامعه ای، اخلاق و مذهب، ساختار اقتصادی، نظام حقوقی، سیاسی و فرهنگ ملی هر قوم

۱ Pierre Raynaud

۲. مهرزاد ابدالی، «نظریه کلی نظم عمومی و اخلاق حسنه در حقوق مدنی»، رساله دکتری حقوق خصوصی، تهران: دانشکده حقوق دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۰، ص ۲۳؛ بهشید ارفع نیا، حقوق بین الملل خصوصی (تعارض قوانین)، ج ۲، (تهران: انتشارات بهتاب، ۱۳۸۹)، ص ۱۸۴.

۳. نجادعلی الماسی، تعارض قوانین، (تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۸)، ص ۱۳۷.

۴. محسن صادقی، «مفهوم و اعمال نظم عمومی در مراجع قضایی و شبه قضایی و جلوه های نوین آن»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ش ۶۸ (تابستان ۱۳۸۴)، ص ۹۰.

۵. غلامرضا مدنیان و دیگران، «امکان یا امتناع تبیین مفهوم نظم عمومی در حقوق (مطالعه در حقوق کشورهای ایران، انگلیس، فرانسه)»، پیشین، ص ۴۲.

فراهم می‌آورد و دولت آن را تضمین می‌کند.^۱ مطابق این دیدگاه، قانون آیین تمام‌نمای تمامی مصالح اجتماعی و نظم عمومی نیست، بلکه علاوه بر قانون برای یافتن این قواعد باید در تمام نهادهای اجتماعی جست‌وجو کرد. درمقابل استادان دیگر نیز بر این اعتقادند که قانون به‌عنوان تجلی‌گاه اقتدار جامعه اساس نظم عمومی را تشکیل می‌دهد و نظم عمومی را باید منحصرأ شامل قواعد و قوانین امری دانست.

بنابراین، از مطالب علمای حقوق چنین استنباط می‌شود که مفهوم نظم عمومی منحصر به قوانین آمره نیست، بلکه به «اخلاق حسنه» به‌عنوان بخشی از فراهم‌کننده نظم عمومی باید توجه را معطوف داشت و برخی مصادیق داخلی را در آن یافت.

به گفته حقوق‌دانان، عناصر مؤثر در ایجاد نظم عمومی شامل «نفع عمومی» و «مصالح اجتماعی»، نقش سازنده‌ای دارند. این دو عنصر در سوق دادن جامعه و نهادهای راهبردی به‌سوی ایجاد قواعد و سازمان‌های نظم‌دهنده و ایجاد بازدارندگی و الزام‌آوری «نظم عمومی» نقش اساسی را بازی می‌کنند.

۱.۳. نظم عمومی آیینی

هر نظام متمدنی باید وسیله حل و فصل عادلانه و صلح‌آمیز اختلافات را برای شهروندان فراهم سازد. حق دسترسی به دادگاه از حقوق اساسی شهروندان تلقی می‌شود. اصلی در تعارض قوانین وجود دارد که به «حاکمیت قانون مقرر دادگاه» معروف است. براساس این اصل، محاکم در آیین دادرسی تابع قانون مقرر دادگاه هستند. دلایل این امر صرف‌نظر از جنبه حاکمیتی این قوانین، ضرورت حفظ نظم و حتی ایجاب برابری طرفین است.

حاکمیت، مطابق اصل ۳۴ قانون اساسی مکلف است با گسترش محاکم عمومی و فراهم‌سازی دسترسی شهروندان به دادگاه‌ها، زمینه احقاق حق اشخاص را مهیا کند. همچنین بر اساس اصول ۱۵۶ و ۱۵۷ قانون اساسی، قوه قضاییه موظف به رسیدگی به دعاوی، اشتغال به دادرسی اختلافات مدنی، ایجاد سازمان قضایی مناسب و نیز استخدام عزل و نصب قضات است. این وظایف نه‌تنها برای اجرای حاکمیت و رعایت مصالح

۱. ناصر کاتوزیان، *اعمال حقوقی*، (تهران: سهامی انتشار، ۱۳۸۷)، ص ۵۱.

اجتماعی انجام می‌شوند، بلکه در راستای ایجاد نظم عمومی، جلوگیری از دادگستری خصوصی و پیشگیری از هرگونه هرج و مرج در جامعه نیز اهمیت دارند. به عبارت دیگر، دادرسی مدنی خود زائیده «نظم عمومی» است که از سوی یک سازمان نظم‌دهنده براساس قانون و برای رعایت مصالح اجتماعی اداره می‌شود.

بنابراین، یکی از مبانی ارتباطی دادرسی مدنی با نظم عمومی، انجام دادرسی ازجانب یک سازمان است که ایجاد آن مبتنی بر معیارهای نظم عمومی است.

هدف قواعد آیینی تأمین یک رسیدگی منظم و صحیح^۱ است که از آن به اصل رسیدگی منظم تعبیر شده است.^۲ این اصل در نظام‌های مختلف ملی چون اصل ۱۴ قانون اساسی آمریکا، تجلی یافته است. در آمریکا براساس اصلحیه پنجم و چهاردهم قانون اساسی این کشور به استناد شرط روند قانونی (آیین دادرسی شایسته = رسیدگی منظم و صحیح)^۳ هر شخصی حق «استماع دعوی»^۴ «در زمانی متعارف»^۵ و به روشی معقول^۶ را

۱. Due process of law/ regularite de la procedure suivie

۲. جنیدی، لعیا، قانون حاکم در داوری‌های تجاری بین‌المللی، (تهران: نشر دادگستر، ۱۳۷۶)، ص ۱۳۳.

۳ Due Process Clause

Amend. 14, § 1 dealing with due process:

“***nor shall any State deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law***”

Under the Fifth Amendment the due process clause has two aspects:

1. procedural- Procedural due process is concerned with the process by which legal proceedings are conducted; and
2. substantive- Substantive due process is concerned with the content of particular laws that are applied during legal proceedings.

۴ to be heard

۵ at a meaningful time

۶ in a meaningful manner

دارد.^۱ از این حق کلی، حقوق خاصی مانند حق اخطار معقول^۲ و حق مشارکت^۳ نشئت می‌گیرد.^۴

ازجانب دیگر، اصول بنیادین دادرسی و قواعد مدون امری و تشریفات اساسی در دادرسی مدنی مجموعه‌ای از مقررات آیینی مرتبط با نظم عمومی محسوب می‌شوند که مأموریت آن‌ها پشتیبانی و حفاظت از مصالح و منافع اجتماعی در چارچوب نهاد دادرسی مدنی است. در این موارد نقض هریک از قواعد یا اصول مربوط به نظم عمومی ضمانت‌اجراهایی را به دنبال دارد که ممکن است منتهی به ردّ دعوی گردد.

اکثر ایرادات مقرر در ماده ۸۴ ق.آ.د.م در زمره مقررات مربوط به ساختار نظم عمومی آیینی در دادرسی مدنی قرار می‌گیرند. این ایرادات که به شرایط دعوی، وضعیت خواهان یا خوانده، نمایندگان طرفین یا موضوع دعوی مربوط می‌شوند، درواقع نقشی اساسی در تضمین رعایت انضباط اجتماعی در اداره دادرسی مدنی ایفا می‌کنند.

البته اصول مبتنی بر نظم عمومی در قانون آیین دادرسی مدنی منحصر به ایرادات مقرر در ماده ۸۴ نیست؛ بلکه مقررات ناظر به موجبات نقض حکم به‌ویژه در مواردی چون «عدم رعایت اصول دادرسی و قواعد آمره» و نیز «آرای مغایر با یکدیگر، بدون سبب قانونی در یک موضوع و بین همان اصحاب دعوا» مقرر در بندهای ۳ و ۴ ماده ۳۷۱ ق.آ.د.م و بندهای ۱، ۲ و ۴ ماده ۴۲۶ همان قانون به‌عنوان جهات اعاده دادرسی در زمره امور مربوط به اصول و قواعد آمره مبتنی بر «نظم عمومی» جای می‌گیرند.

^۱ Armstrong v. Manzo, 380 U.S. 545, 552 (1965) (citation omitted).

^۲ reasonable notice

^۳ Right to participate; See Mullane v. Cent. Hanover Bank, 339 U.S. 306, 314 (1950) (“[The] right to be heard has little reality or worth unless one is informed that the matter is pending and can choose for himself whether to appear or default, acquiesce or contest.”).

^۴ Bone, Robert G. (2010), *procedure, participation, rights*, boston university law review, vol. 90, p.1011

۵. حسین داودی، فلسفه، مبانی و شیوه‌های تفسیر آیین دادرسی مدنی، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۹)، ص ۱۰۳.

در قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه ایرادات ناشی از نقص مقررات شکلی یا ماهوی دادرسی از جمله موجبات ابطال اقدامات دادرسی محسوب می‌شوند. بنابراین با اینکه اعمال حق دادخواهی و اقامه دعوی امری ارادی است، اما باید با رعایت قانون ماهوی ناظر به اراده و در چارچوب قوانین آیینی مربوط به شکل انجام شوند.^۱ چنانکه پیش‌تر هم بیان شد، پذیرش و استناد شخص دادرس به ایرادات مربوط به نقص شکلی یا ماهوی در حقوق فرانسه در صورت ارتباط ایراد با خصیصه نظم عمومی و یا نقض تشریفات اساسی، الزامی قلمداد شده است.

۱. ۴. مفهوم نظم عمومی آیینی در رویه عادی محاکم

آرای صادره از محاکم در مقام رسیدگی به دعاوی، «رویه قضایی» به معنای عام نامیده می‌شود.^۲ به تعبیر ماکس وبر^۳ از چهره‌های ماندگار جامعه‌شناسی حقوق - اقدام دادگاه‌ها در صدور آرای عادی «حقوق‌یابی» است و صدور آرای وحدت رویه «حقوق‌سازی» نامیده می‌شود.^۴ در همین راستا با بررسی برخی آرای عادی دادگاه‌های تجدیدنظر استان تهران با مفهوم جدیدی تحت عنوان «نظم عمومی آیینی» مواجه می‌شویم که می‌تواند از مصادیق «حقوق‌یابی» باشد و درواقع کشف قاعده حقوقی قلمداد شود.

شعبه ۲۹ دادگاه تجدیدنظر استان تهران در دادنامه شماره ۱۴۰۲۶۸۳۹۰۰۱۱۴۶۸۶۰۹ مورخ ۳۰ مهر ۱۴۰۲ صادره در پرونده‌ای به شماره بایگانی ۰۱۰۲۰۳۷ از قاعده «اعتبار امر قضاوت‌شده» به عنوان جلوه‌ای از «نظم عمومی آیینی» یاد کرده است. این دادگاه نادیده گرفتن اعتبار آرا را برخلاف کارکرد قاعده، یعنی پاسداری از مقتضیات نظم عمومی، دانسته است و در ادامه، پیامدهای این نظم را چنین تذکر می‌دهد: «... خواهان باید بداند

۱. حسن محسنی، «نقص اعمال آیین دادرسی مدنی در حقوق فرانسه»، مجله مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۶، ش ۲ (پاییز و زمستان ۱۳۹۴)، ص ۷۹۴.

۲. Marty G. et Raynaud P, *Droit civil*, Introduction generale a l' etude du droit, no. 117.

۳. Max Weber

۴. عبدالرضا علیزاده، «تحلیلی اجتماعی حقوقی و معرفتی از رویه قضایی»، مجله حقوق خصوصی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، دوره ۱۱، ش ۱ (تابستان و بهار ۱۳۹۳)، ص ۱۴۳.

که فقط یکبار به دعوای او در دادگستری رسیدگی می‌شود.» همچنین، این دادگاه استنباط خود از حفظ «نظم عمومی آیینی» را مستند به مواد ۱۷، ۱۹، (بند ۶) ۸۴، ۱۰۳، ۳۵۸، ۴۸۹ و ۴۹۰ ق.آ.د.م اعلام کرده است.^۱

در این آرا به تعدادی از عناصر تشکیل‌دهنده «نظم عمومی آیینی» اشاره شده که عبارت‌اند از: دعوای طاری، وابستگی تبعی، دعوای مرتبط و حاکمیت امر مختوم که تضمین‌کننده نظم عمومی در دادرسی مدنی هستند. باین حال، این موارد تمامی عناصر آیینی مأمور حفظ نظم عمومی در دادرسی مدنی را دربر نمی‌گیرند، بلکه قواعد آمره ناظر به صلاحیت ذاتی محاکم، بندهای ذیل ۸۴ ماده ق.آ.د.م (غیر از بند اول) ناظر به صلاحیت نسبی و محلی، عدم اشتغال دادگاه به رسیدگی در امور فاقد اثر قانونی، همچنین منع صدور آرای متضاد و مغایر (مقرر در بند ۴ ماده ۴۲۶ و بند ۲ ماده ۳۸۱) در زمره همان عناصری هستند که تضمین‌کننده حفظ نظم عمومی آیینی‌اند.

از آنچه بیان شد می‌توان چنین نتیجه گرفت که «نظم عمومی آیینی» چهره‌ای از نظم عمومی است که ازسوی برخی قواعد و اصول آیین دادرسی مدنی، تضمین، پشتیبانی و حمایت می‌شود. شاید بتوان چنین نظمی را مربوط به اصول بنیادین و برگرفته از حقوق طرفین و نظم دادرسی دانست.

۲. دسته‌بندی ایرادات

همان‌گونه که پیش‌تر بیان شد، ضابط تشخیص جواز استناد شخص دادرس به ایرادات، میزان ارتباط آن‌ها با «نظم عمومی» است. باین حال، ماهیت همه ایرادات واحد نیست؛ بلکه تعدادی از آن‌ها بر باید و نبایدهای قانونگذار برای تنظیم روابط عادی و جاری جامعه که قوانین ماهوی و موجد حق نامیده می‌شوند، استوار است.^۲ برخی دیگر بر قواعد شکلی استوار است، زیرا ارتباطات و کنش‌های افراد در جامعه همیشه آن‌چنان که انتظار می‌رود، پیش نمی‌رود و در پاره‌ای موارد نادیده گرفتن امر و نهی قانونگذار و خطوط ترسیمی او

۱. دادنامه شماره ۱۴۰۱۶۸۳۹۰۰۱۶۱۳۵۴۲۴ مورخ ۱۴۰۲/۱۱/۵ در پرونده‌ای به شماره بایگانی ۱۰۱۷۹۰ شعبه ۲۹ دادگاه

تجدیدنظر استان تهران

۲. ناصر کاتوزیان، مقدمه علم حقوق، (تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۰)، ص ۱۵۶.

در تنظیم مناسبات، باعث تضییع حقوق دیگران می‌شود. ایجاد اختلاف و بروز ابهام در مورد تضییع و انکار حق، بستر پدید آمدن روابطی است که باید با دقت و حساسیت تنظیم شود تا موقعیت اشخاص حالت طبیعی و عادی خود را بازیابد و حقوق و تکالیف به چارچوب‌های پیش‌بینی شده از سوی قانون برگردد. بر این اساس، هر مقرره‌ای که قانونگذار در زمینه تنظیم رابطه طرف‌های اختلاف با یکدیگر، نحوه ارتباط آن‌ها با مرجع رسیدگی کننده، اعطای صلاحیت به آن مرجع و تعیین شیوه رسیدگی مرجع یاد شده وضع کند، «قانون شکلی» نامیده می‌شود. این نوع قانون، در ادبیات حقوقی با اصطلاحاتی چون «قانون تضمین کننده»، «قانون آیینی»، «قانون ثانوی» و «قانون کاشف» هم شناخته می‌شود.^۱ در قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه علاوه بر خصیصه نظم عمومی داشتن، به «نقض تشریفات اساسی» به عنوان عامل دیگری که الزام توجه دادرس به موضوع را ایجاد می‌کند اشاره شده است (ماده ۱۱۴ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه). بنابراین، در این نوشتار ما بر آنیم که تقسیم‌بندی ایرادات را براساس میزان ارتباط آن‌ها با نظم عمومی و حقوق خصوصی اصحاب دعوی ارائه دهیم و درباره ایراداتی که شبهاتی در مورد منشأ الزام آور بودن توجه دادگاه به آن‌ها وجود دارد، تلاش خواهیم کرد به شناسایی علت این الزام قانون بپردازیم.

۳. ایرادات دارای خصیصه نظم عمومی

یکی از استادان آیین دادرسی مدنی ایرادات را نوعاً از حقوق خصوصی اصحاب دعوا شناخته و صرفاً ایرادات عدم صلاحیت ذاتی دادگاه، عدم اهلیت قانونی اصحاب دعوا، عدم توجه دعوا به خواننده، عدم احراز سمت اقامه کننده دعوا و امر مختوم را مربوط به نظم عمومی دانسته است.^۲ اظهار نظر یاد شده ناظر به زمان حاکمیت قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ است. در قانون جدید علاوه بر اینکه ایراد مرور زمان وجود ندارد ایرادات دیگری از جمله موارد مندرج در بندهای ۷ تا ۱۱ ماده ۸۴ ق.آ.د.م اضافه شده است.

۱. محمد مولودی و ناهید صفری، «ایرادهای و دفاع ماهوی»، مجله حقوقی دادگستری، سال ۸۱، ش ۹۷ (بهار ۱۳۹۶)، ص ۱۶۶.

۲. احمد متین دفتری، آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، ج ۲، (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۱)، ص ۲۱۲ و ۲۵۲.

از دیدگاه برخی دیگر از حقوق‌دانان صلاحیت ذاتی و ایرادات مندرج در بند ۳ تا ۱۱ ماده ۸۴ و ایراد ردّ دادرسی، مربوط به نظم عمومی و از قواعد آمره است.^۱ اغلب ایرادات گاه به دلیل رعایت نکردن مقررات شکلی ناظر بر بروز اراده، ناقص است و گاه به واسطه نقض مقررات ماهوی حاکم بر سلامت و تحقق اراده، معیوب است که در هر دو مورد ذی‌نفع باید بتواند به وجود نقص و عیب ایراد بگیرد.^۲ مضافاً اینکه اصول بنیادین و راهبردی حاکم بر جریان دادرسی نیز در زمره قواعد شکلی است.^۳ با این رویکرد که باتوجه به اجزای تعریف «نظم عمومی» و ماهیت ایرادات، آن‌ها را در قالب ایرادات مبتنی بر نقض مقررات ماهوی و مقررات شکلی دسته‌بندی کرده‌ایم.

الف - ایرادات مبتنی بر نقض مقررات ماهوی مربوط به نظم عمومی

چنان‌که عنوان شد بعضی از ایرادات دارای خصیصه نظم عمومی هستند. در ادامه برخی از این ایرادات مورد بحث قرار می‌گیرد.

۱- ایرادات مربوط به عدم اهلیت و سمت

نقص اجرای قواعد ماهوی در اعمال و اقدامات آیین دادرسی که در حقوق فرانسه در مفهوم فقدان اهلیت تمتع، نبود توانایی یکی از طرفین یا نماینده شخص حقوقی یا حقیقی فاقد اهلیت استیفا و همچنین فقدان اهلیت یا توانایی شخصی که به نمایندگی از طرفی در دادگستری اقدام می‌کند نمود پیدا می‌کند. در حقوق ایران معادل این موارد در قالب ایرادات و اعتراض شامل ایراد عدم اهلیت خواهان و خوانده، محرز نبودن سمت نماینده خواهان و اعتراض به سمت نماینده خوانده مقرر در بندهای ۳ و ۵ ماده ۸۴ و مواد ۸۵ و ۸۶ قانون آیین دادرسی مدنی پیش‌بینی شده است.

۱. عبدالله شمس، «سبب امور موضوعی و توصیف آنها در دعاوی مدنی»، پیشین، ص ۴۸۱.

۲. حسن محسنی، «نقص قواعد شکلی و ماهوی در دادرسی مدنی»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال دوم، ش ۶ (۱۳۹۳)، ص ۱۳۹.

۳. عبدالله شمس، آیین دادرسی مدنی پیشرفته، ج ۲، (تهران: انتشارات دراک، ۱۳۸۳)، ص ۱۳۲.

موازین مربوط به اهلیت تمتع و استیفا برای دارا شدن حقوق و اجرای آن به لحاظ اینکه با مصلحت جامعه ارتباط مستقیم دارند بخشی از قوانین آمره و مربوط به شخصیت، آزادی و نظم عمومی به حساب می آیند. به بیان دیگر، به طور کلی قوانینی که برای حمایت از شخصیت، آزادی و سلامت اراده فرد وضع شده، امری و مرتبط با نظم عمومی هستند.^۱

۲- ایراد فاقد اثر بودن دعوا

ایراد دیگری که ذاتاً ماهوی بوده و در ماده ۸۴ ق.آ.د.م پیش بینی شده، این است که دعوا بر فرض ثبوت، اثر قانونی نداشته باشد (بند ۷ ماده ۸۴). این ایراد گاه ناظر به ماهیت اعمال حقوقی است که به دلیل نبود شرایط تحقق آن ها مانند عدم تحقق قبض در عقود عینی از قبیل وقف، عقد موجد حق انتفاع، هبه، بیع صرف یا به جهت فقدان شرایط ماهوی رجوع به اموال در مواردی مانند قابل رجوع نبودن هبه یا اسقاط حق رجوع به مهر به جهات قانونی، اقامه دعوا و اثبات ادعا اثر و نفعی دربر ندارد. مشروع نبودن مورد دعوا (بند ۸ ماده ۸۴) نیز از جمله ایراداتی است که به دلیل فقدان شرایط اساسی استماع دعوا از لحاظ نقض موازین ماهوی مربوط به نظم عمومی از سوی قانونگذار وضع شده است.

۳- ایراد جزمی نبودن دعوا و ظنی و احتمالی بودن آن

برخی از پژوهشگران بر شکلی بودن این نوع از ایراد باور دارند و معتقدند که جزمی وصف صیغه دعوا است و در نتیجه قاعده مندرج در آن بند را قاعده شکلی مربوط به اقامه دعوا و رسیدگی شکلی معرفی کرده اند.^۲ به نظر نگارندگان، این شرط ناظر به نقص در اراده خواهان برای عملی کردن دعوی است که دارای آثار حقوقی برای اقامه کننده و طرف دعوی خواهد بود و به اعتبار اینکه به تحلیل اراده و قصد واقعی خواهان توجه دارد، ذاتاً

۱. سید حسین صفایی و سید مرتضی قاسم زاده، حقوق مدنی اشخاص و محجورین، (تهران: انتشارات میزان، چ ۱۹، ۱۳۹۲)، ص ۴۱-۴۳.

۲. محمد مولودی و مهدی، حمزه هویدا، «دفاع شکلی در دادرسی مدنی»، فصلنامه دیدگاههای حقوق قضایی، دوره ۲۳، ش ۸۲ (۱۳۹۷)، ص ۲۵۵.

۳. محمد مولودی و ناهید صفری، «ایرادهای و دفاع ماهوی»، پیشین، ص ۱۶۹.

امری ماهوی است. به عبارت دیگر، حق اقامه دعوی از جمله حقوق موجد حق برای تمام اشخاص در جامعه است که حقوق آنان مورد انکار یا تضییع قرار گرفته باشد و مطابق با «اصل حاکمیت اصحاب دعاوی مدنی» که بستر اعمال حق دادخواهی را فراهم می‌کند، اراده خواهان در اعمال آن حق باید مبتنی بر قطع و یقین باشد و در صورت جازم نبودن اراده وی در مورد اعمال حق دادخواهی و نیز محق بودنش، مخدوش است.^۱

ایراد پیش گفته در قانون جدید از فقه اقتباس شده است. فقها در توجیه این شرط بر این اعتقادند که یکی از شروط صحت دعوی این است که امکان ردّ سوگند به خواهان باشد. حال اگر خواهان در طرح دعوی خود جازم نباشد امکان ردّ سوگند به او منتفی است. همچنین در صورتی که خواهان در دعوی خود جازم نباشد نمی‌توان به چنین امری اطلاق «دعوی» کرد؛ زیرا دعوی عبارت است از خبر جازم و در نبود این جزم، حکم دعوی بر چنین خبری بار نمی‌شود. به علاوه وظیفه حاکم الزام خوانده به حقّ مورد ادعای خواهان و دادن آن حق به اوست. حال اگر خواهان خود در ذی حق بودن خویش دچار شک باشد و این تردید را اعلام کند، چگونه حاکم می‌تواند براساس چنین ادعایی مردد، وظیفه قضایی خویش را به درستی اجرا کند؟ البته بعضی از فقها گفته‌اند مراد از «جازم بودن» در طرح دعوی، داشتن جزم در هنگام طرح آن است؛ هرچند ممکن است خواهان بعدها به علت فقدان دلیل، نتواند آن را اثبات کند و در این دیدگاه میان جزم در صیغه دعوی و جزم در اثبات آن تفاوت گذاشته‌اند.^۲ صاحب عناوین نیز در این مورد می‌نویسد: مراد از جزمی بودن، اعلان اراده در دعوی به صورت قطعی است، نه واقعی.^۳ این ایراد از دو جهت با نظم عمومی در تضاد است؛ نخست اینکه اقامه دعوی غیر جازم نقض قواعد آمره مربوط به تدوین اراده در اعمال حق دادخواهی اشخاص است. چون خواهان در اعمال حق دادخواهی راسخ نبوده، بر مورد تعرض قرار گرفتن حق و استحقاقش که بر ظن و احتمال

۱. مجید پوراستاد، «اصل حاکمیت اصحاب دعاوی مدنی»، فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۸، ش ۳ (پاییز ۱۳۸۷)، ص ۱۹۷.

۲. میرزا محمدحسن آشتیانی، کتاب القضاء، (قم: منشورات دارالجهرة، ۱۴۰۴ق)، ص ۸۷.

۳. سید میرعبدالفتاح حسینی المراغه‌ای، عناوین الفقهیه، ج ۲، (قم: انتشارات جامع المدرسین، ۱۴۱۷ق)، ص ۵۹۵ و ۵۹۷.

استوار شده، متیقن نیست. از جانب دیگر نظر به اینکه اقامه دعوی علیه اشخاص عرفاً موجب ورود زیان مادی و معنوی به خواننده می‌گردد، این اقدام با مقررات آمره مربوط به منع اضرار به غیر -از جمله اصل ۴۰ قانون اساسی- که در راستای نظم عمومی طراحی شده‌اند، در تعارض قرار می‌گیرد.

۴- ایراد ذی‌نفع نبودن خواهان

ذی‌نفع بودن خواهان از شروط اساسی اقامه دعوی بوده و در ماده ۲ قانون آیین دادرسی مدنی مورد تصریح قرار گرفته است؛ همچنین در بند ۱۰ ماده ۸۴ همان قانون به عنوان یکی از ایراداتی که خواننده می‌تواند پیش از ورود به ماهیت دعوی مطرح کند، ذکر شده است. در واقع، ذی‌نفع بودن، ریسمان ارتباطی بین حق تضییع شده مورد ادعا و مدعی است. احراز این رابطه و تشخیص تعلق حق مورد تعرض به خواهان امری ماهوی به شمار می‌آید. از آنجا که حقوق موجد حق بر قوانین استوار هستند و از سوی نهادهای اجتماعی برای تنظیم روابط میان افراد در جامعه و جریان عادی و منظم امور به صورت آمره وضع شده‌اند و ذی حق نشان دادن خود برخلاف واقع تعرض به حقوق دیگران و نقض قوانین آمره موجد حق است، از این منظر ایراد یادشده را می‌توان مربوط به نظم عمومی دانست.

ب - ایرادات مبتنی بر نقض مقررات شکلی مربوط به نظم عمومی

۱- ایراد عدم صلاحیت ذاتی

اولین ایراد مربوط به نقض مقررات شکلی، ایراد عدم صلاحیت ذاتی است. مقررات صلاحیت ذاتی، ناظر به تعیین حدود اختیار و تقسیم دعاوی بین مراجع قضایی از لحاظ اختصاصی یا عمومی بودن، نوع، مرتبه و صنف آنان برای تسهیل مراجعه و تخصصی کردن رسیدگی است. در تعریف آن گفته شده: «مقصود از صلاحیت ذاتی تقسیم دعاوی میان دادگاه‌ها به موجب قوانین آمره است که عدول از آن جایز نیست»^۱. این نوع از مقررات

۱. سید حسن صدرزاده افشار، آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، ج ۱، (تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی واحد علامه طباطبائی، چ ۶، ۱۳۸۰)، ص ۱۳۶.

آمره در نظام دادرسی غیرقابل عدول هستند و به لحاظ اینکه هدف از تدوین تقسیم‌بندی مراجع قضایی و تحدید حدود اختیار آنها، ایجاد نظم عمومی و رعایت مصالح اجتماعی و نیز اعمال حاکمیت است، ایراد عدم صلاحیت ذاتی در زمره ایرادات مربوط به نظم عمومی است.

در حقوق فرانسه نیز، براساس تصریح ماده ۱۲۲ قانون آیین دادرسی مدنی آن کشور، ایراد عدم صلاحیت ذاتی در مواردی که قاعده عدم صلاحیت ذاتی مربوط به نظم عمومی تعلق دارد، لازم‌الرعايه محسوب می‌گردد.

۲- ایراد عدم توجه دعوی به خواننده

قاعده توجه دعوا به خواننده، مهم‌ترین معیاری است که برای شناسایی خواننده به کار می‌رود و قانونگذار که معیار توجه دعوا را به خواننده اختصاص داده، در بند ۴ ماده ۸۴ ق.آ.د.م آن را به عنوان یکی از ایرادات قلمداد کرده و یک نوع قاعده شکلی دادرسی دانسته است.^۱ درمورد ارتباط این ایراد با نظم عمومی بین حقوق دانان اختلافی وجود ندارد و قریب به اتفاق آنها ایراد عدم توجه دعوا را دارای خصیصه نظم عمومی می‌دانند و دادگاه باید راساً آن را بررسی کرده و از توجه دعوا به خواننده اطمینان حاصل کند.^۲

۳- ایراد حاکمیت امر مختوم

«دعوی طرح شده سابقاً بین همان اشخاص یا اشخاصی که اصحاب دعوا قائم مقام آنان هستند، رسیدگی شده و نسبت به آن حکم قطعی صادر شده باشد». این عبارات در بند ۶ ماده ۸۴ ق.آ.د.م، یکی دیگر از ایرادات قابل طرح را از سوی خواننده قبل از ورود به ماهیت دعوا تجویز کرده است.

۱. گودرز افتخار جهرمی و مصطفی السان، «مفهوم توجه دعوا»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۵۲، ش ۴ (زمستان ۱۴۰۱)، ص ۶۲۴ و ۶۳۱.

۲. احمد متین دفتری، آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، پیشین، ص ۲۵۲؛ محمدجعفر جعفری لنگرودی، دانشنامه حقوقی، ج ۵، (تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۲)، ص ۲۹۰؛ گودرز افتخار جهرمی و مصطفی السان، آیین دادرسی مدنی، (تهران: میزان، ج ۳، ۱۳۹۹)، ص ۶۲؛ عبدالله شمس، «سبب امور موضوعی و توصیف آنها در دعوی مدنی»، پیشین، ص ۴۸۱.

مفاد این بند گویای آن است که قانونگذار، حق اقدام قانونی را نسبت به هر حق اصلی که مورد نزاع باشد تنها یک بار مجاز می‌داند؛ به این معنی که با رسیدگی دادگاه به دعوا و صدور حکم، دعوا به مفهوم اخص برای اصحاب اختلاف قانوناً منتفی می‌شود و حق اصلی، ضمانت اجرای قانونی خود را از دست داده، دعوا زایل می‌شود.^۱

مطلب بالا یک اصل کلی حقوق شکلی در نظام‌های مختلف است؛ به گونه‌ای که هرگاه موضوعی ازسوی مرجع صالح قضایی مورد رسیدگی قرار گرفت و حکم قطعی شد، همان طرفین دعوا- یا نماینده و قائم مقام قهری یا قراردادی آنان- نمی‌توانند مجدداً دعوای دیگری با همان موضوع را به طرفیت اصحاب دعوای سابق یا قائم مقام آنان با همان موضوع اقامه کنند و این به اعتبار نتیجه غیرقابل انکار سیستم دادرسی ترافعی است. این اصل در حقوق کامن‌لا از دو قاعده سرچشمه گرفته است؛ اولین قاعده می‌گوید هیچ کس نباید دوبار برای همان علت محاکمه شود. این هدف بر پایه جلوگیری از خسارت اضافی در دادرسی مجدد و حمایت از اصحاب دعوا استوار است. دومین قاعده هم بیان می‌کند که هدف، پایان دادن به دادرسی مصالح و منافع عمومی است و این اصل براساس محافظت از سیستم قضایی و فرایند تأثیر جامعه از الزام رأی صادره در سابق نشئت می‌گیرد و علت طرح دعوا بعد از قضاوت در آن ادغام می‌شود، زمینه برای طرح مجدد آن وجود ندارد. اکثر نویسندگان قانون مدنی فرانسه مبنای اعتبار امر قضاوت شده را به پیروی از پوتیه^۲ -حقوق دان فرانسوی، اماره قانونی «مطابقت احکام با حقیقت» دانسته‌اند.^۳

در حقوق ایران عده‌ای معتقدند مبنای قاعده این است که حکم دادگاه «حقوق تضمین شده» اصحاب دعوا را به گونه‌ای تحت تأثیر قرار می‌دهد که موجب می‌شود حق اقدام آن‌ها در دعوایی که به صدور حکم انجامیده باشد، زایل می‌شود؛ اعتبار امر قضاوت شده در این صورت تنها جنبه شکلی دارد. قاضی نمی‌تواند دوباره نسبت به مسائلی که به موجب حکم قطع شده است رسیدگی کند؛ زیرا به دستور قانون، «دعوا» به مفهوم حق اقدام

۱. عبدالله شمس، «سبب امور موضوعی و توصیف آنها در دعوای مدنی»، پیشین، ج ۱، ص ۴۶۱.

۲ Robert Joseph Pothier

۳. ناصر کاتوزیان، اعتبار امر قضاوت شده در دعوای مدنی، (تهران: بنیاد حقوقی میزان، چ ۱۲، ۱۴۰۱)، ص ۲۶.

اصحاب دعوا زایل شده است و برخلاف حقوق فرانسه مبنای اعتبار امر قضاوت‌شده «اماره قانونی مطابقت احکام با حقیقت» نیست، بلکه از دست دادن ضمانت اجرای حق اصلی و زوال دعواست.^۱ از نظر استاد دیگری اعتبار امر قضاوت‌شده اصل صحت و اماره قانونی مطلق است و باتوجه به بررسی آن در قانون آیین دادرسی مدنی از جنبه شکلی برخوردار است.^۲

یکی از تحلیل‌های برجسته در خصوص قاعده اعتبار امر قضاوت‌شده، بر دو مبنای اصلی اجتماعی آن یعنی «جلوگیری از تجدید دعاوی» و «احتراز از صدور احکام متعارض» تمرکز دارد. در این تحلیل، بیان می‌شود که اگر غرض اصلی قاعده، جلوگیری از تکرار دعاوی باشد، این قاعده به دعوا و دادرسی ارتباط بیشتری دارد تا به حکم؛ زیرا در این صورت اثر مستقیم آن سلب حق اقامه دعوی است درحالی که حکم صرفاً نشانه پایان دادرسی تلقی می‌شود. اما چنانچه هدف اصلی، حفظ اعتبار آرای دادگاه و جلوگیری از صدور احکام متناقض باشد، قاعده بیشتر ناظر به حکم بوده و با نظم عمومی پیوند دارد. در این صورت، آثار قاعده را نمی‌توان با تراضی طرفین نادیده گرفت، چرا که با حیثیت و اقتدار عمومی محاکم مرتبط است. درنهایت این دیدگاه اعتبار امر قضاوت‌شده را ناظر به حکم دانسته و طرح مجدد دعاوی مختومه را از این حیث غیرمجاز می‌داند. شایان ذکر است که در قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ به صراحت در ماده ۲۰۲، با احصای

۱. عبدالله شمس، «سبب، امور موضوعی و توصیف آنها در دعاوی مدنی»، پیشین، ج ۱، ص ۴۶۱.

۲. احمد متین دفتری، آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، پیشین، ص ۱۰۸.

۳. ماده ۲۰۲- درمورد فقره ۱ ماده ۱۹۷ و در کلیه موارد مذکور در ماده ۱۹۸ قطع نظر از ایراد اصحاب دعوی دادگاه باید از رسیدگی امتناع نماید و درمورد فقره ۲ از ماده ۱۹۷ در صورتی دادگاه از رسیدگی امتناع می‌نماید که طرفین به رسیدگی آن دادگاه تراضی نکرده باشند.

ماده ۱۹۷- در موارد زیر مدعی علیه می‌تواند ضمن پاسخ از ماهیت دعوی ایراد کند.

۱- وقتی که دادگاه صلاحیت ذاتی نداشته باشد. صلاحیت دادگاه شهرستان نسبت به دادگاه استان و بالعکس و دادگاه‌های دادگستری نسبت به مراجع غیردادگستری صلاحیت ذاتی است.

۲- در صورتی که دعوی از جهت صلاحیت نسبی راجع به دادگاه دیگری است.

۳- درموردی که دعوی بین همان اشخاص در همان دادگاه یا دادگاه دیگری که از حیث درجه با آن دادگاه مساوی است قبلاً اقامه شده تحت رسیدگی است و یا اگر همان دعوی نیست دعوایی است که با ادعای مدعی ارتباط کامل

ایراداتی که اعتبار امر قضاوت شده نیز در زمره آنان است، دادگاه صرف نظر از ایراد یا عدم ایراد خوانده، مکلف شد از رسیدگی امتناع کند. اکنون با توجه به فقدان این نص در قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ و نسخ قانون ۱۳۱۸، تنها مبنایی که می تواند توجیه کننده امتناع دادگاه از رسیدگی در مواجهه با ایراد اعتبار امر قضاوت شده و سایر ایرادات مقرر در ماده ۲۰۲ قانون سابق باشد، ارتباط این ایرادات با نظم عمومی و مصالح و منافع عمومی است.

۴. فرع: بسط قاعده اعتبار امر قضاوت شده در مورد دفاعیات خوانده

در دادرسی عادلانه، مطابق اصل تناظر یا تعادل تدافعی، امکان انجام اعمال قضایی و دفاعی برای هریک از طرفین دادرسی به صورت عادلانه فراهم می شود. در قانون آیین دادرسی مدنی ایران نیز به فراخور مقاطع و مراحل دادرسی برای خوانده دعوی، امکان استفاده از تمام فرصت های قانونی برای دفاع - اعم از دفاع شکلی یا ماهوی و اقامه دعوی طاری با مهلت سنجی - پیش بینی شده است. مقررات ناظر به شرایط دادخواست و پیوست های آن، فاصله پنج روزه ابلاغ تا روز جلسه دادرسی، ابلاغ اوراق دعوی، ایرادات نسبت به دعوا، حق معرفی وکیل و تعدد آن، حق تقدیم دفاعیه کتبی و شرکت در جلسه دادرسی و دفاعیه شفاهی، درخواست تأخیر جلسه، طرح ایراد و ادعا راجع به اسناد و ادله، حق اقامه دعوی تقابل و جلب ثالث، واخواهی، تجدیدنظرخواهی و فرجام خواهی، و خصیصه انتقالی داشتن

دارد.

۴- در صورتی که دعوی مشمول مرور زمان باشد.

ماده ۱۹۸- در موارد زیر مدعی علیه می تواند بدون آنکه پاسخ مدعی را بدهد ایراد کند:

۱- در صورتی که مدعی اهلیت قانونی برای اقامه دعوی نداشته باشد از قبیل صغیر و غیر رشید و مجنون یا کسی که ممنوع از تصرف در اموال خود در نتیجه حکم ورشکستگی باشد.

۲- وقتی که ادعا متوجه شخص مدعی علیه نباشد.

۳- هرگاه کسی به عنوان نمایندگی اقامه دعوی کرده از قبیل وکالت یا ولایت یا قیمومیت و سمت او محرز نباشد.

۴- وقتی که دعوی طرح شده سابقاً بین همان اشخاص یا اشخاصی که اصحاب دعوی قائم مقام آن ها هستند رسیدگی و نسبت به آن حکم قطعی صادر شده باشد.

تجدیدنظرخواهی، از جمله فرصت‌های دفاعی است که به عنوان جلوه‌هایی از تشریفات اساسی و اصول راهبردی در یک دادرسی مدنی برای خواننده مهیا شده است.

آنچه مسلم است رابطه حقوقی میان افراد ممکن است ناشی از سه عامل اعمال حقوقی، وقایع حقوقی یا قانون باشد. در هر رابطه حقوقی ممکن است به اتکای اسباب و جهات مختلف و تحت موضوعات مختلف، دعاوی متعددی اقامه شود؛ برای مثال، در یک رابطه حقوقی مبتنی بر یک عقد تملیکی، طرفین می‌توانند در راستای اعتبار آن و ایفای تعهدات قراردادی یا در جهت اثبات انحلال یا بطلان و بی‌اعتباری آن در زمینه موضوعات مختلف، مانند الزام به تنظیم سند رسمی، الزام به اخذ پایان کار و صورت‌مجلس تفکیکی، مطالبه خسارات قراردادی، الزام به تحویل موضوع عقد و ازسوی دیگر ممکن است خواهان بر پایه فسخ به جهات مختلف، تأیید انفساخ، وقوع اقاله و یا بطلان معامله به دلایل متعدد اقامه دعوا کند. سؤالی که مطرح می‌شود این است که میزان اعتبار احکامی که در دعاوی مرتبط با انجام یکی از تعهدات اساسی یا فرعی چنین رابطه‌ای حقوقی صادر می‌شود تا چه اندازه است؟ آیا می‌توان حاکمیت شمول اعتبار امر قضاوت‌شده این احکام را به مقابله با دعاوی معارض با آن‌ها توسعه داد؟

برای پاسخ به این پرسش‌ها، ابتدا باید با معنای چند مفهوم آشنا شویم و سپس دامنه شمول قاعده را ارزیابی کنیم. مفاهیم مهم و مؤثر در بحث عبارت‌اند از: «منشأ دعوا»، «سبب دعوا» و «جهت دعوا».

بعضی از حقوق‌دانان معتقدند که «منشأ» همان «سبب» دعوا است؛ رابطه حقوقی مشخصی است که بر عمل حقوقی، واقعه حقوقی یا قانون مبتنی باشد، براساس آن خواهان خود را محق می‌داند.^۱ درمقابل، عده‌ای دیگر معتقدند «منشأ» متفاوت با «سبب» دعواست؛ «منشأ» دعوا «اساس و مبنا» تلقی می‌شود. در این صورت، «سبب» دعوا جزئی از «منشأ» و

۱. عبدالله شمس، «سبب، امور موضوعی و توصیف آنها در دعاوی مدنی»، پیشین، ج ۲، ص ۵۰۴؛ ناصر کاتوزیان، اعتبار امر قضاوت‌شده در دعاوی مدنی، پیشین، ص ۲۵۲.

رابطه آن‌ها عموم و خصوص مطلق است. به‌طور مثال در دعوای تخلیه مغازه به استناد انتقال به غیر، عقد اجاره مبنا و منشأ دعوا و انتقال به غیر سبب دعوا است.^۱ در تعریف «سبب» گفته شده، رابطه‌ای است که خواهان و خوانده را به یکدیگر پیوند می‌دهد؛ به عبارت دیگر، «سبب» آن چیزی است که خواهان ادعا می‌کند.^۲ در حقوق فرانسه به‌طور خلاصه چهار دیدگاه درباره مفهوم «سبب» دیده می‌شود: دیدگاهی که سبب را تنها امور حکمی می‌داند؛ دیدگاهی که سبب را تنها امور موضوعی می‌شمرد؛ دیدگاهی که آن را آمیزه‌ای از امور حکمی و موضوعی می‌داند؛ و دیدگاهی که از سبب دو مفهوم ارائه می‌دهد.^۳

به نظر می‌رسد که نظر دوم نزدیک به ثواب است و «منشأ» و «سبب» در تمامی موضوعات مبتنی بر اعمال حقوقی هستند. قانون و وقایع حقوقی دو مفهوم متفاوت دارند و «منشأ» اعم از «سبب» است؛ چرا که در روابط مبتنی بر اعمال حقوقی، «منشأ» رابطه قراردادی یا قانون است یا واقعه حقوقی، و عنصر ارتباطی خواهان و خوانده قانون، عمل یا واقعه حقوقی است و «سبب دعوا» حق جزئی‌تری است که مورد انکار یا تعرض یا تضییع قرار گرفته و دعوا بر آن استوار است؛ مثلاً در دعوای الزام به تنظیم سند رسمی، منشأ دعوی، رابطه قراردادی ناشی از عقد بیع است و سبب دعوا، عدم انجام تعهد قراردادی خوانده در تنظیم سند. در سایر مصادیق مثل بطلان معامله، منشأ، باطل بودن عقد و سبب، جهتی قانونی است که به موجب آن معامله باطل تلقی می‌شود؛ از جمله فقدان یکی از شرایط اساسی مقرر در ماده ۱۹۰ ق.م. یا شرایط اختصاصی مندرج در هریک از عقود. در دعوی تأیید فسخ نیز به همین منوال، منشأ رابطه قراردادی مبتنی بر عملی حقوقی است و سبب آن، تحقق جهت قانونی یا قراردادی فسخ است؛ از جمله هریک از اختیارات مقرر در ماده ۳۹۶ ق.م. در دعوای مبتنی بر قانون، مانند موارد ناشی از رابطه ابوت و بنوت می‌تواند منشأ دعوای

۱. رسول، مقصودپور، *دعوی طاری و شرایط اقامه آن*، (تهران: مجتمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۹۹)، ص ۱۸۴-۱۸۵.

۲. سراج‌الدین الهی و دیگران، «بررسی سبب دعوا و تفاوت آن با منشأ در حقوق ایران و فرانسه»، فصلنامه علمی جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال چهارم، ش ۴، (زمستان ۱۴۰۰)، ص ۵۶۱.

۳. عبدالله شمس، «سبب، امور موضوعی و توصیف آنها در دعوای مدنی»، پیشین، ص ۵.

متعددی چون نفی نسب، مطالبه نفقه، الزام به نگهداری و دعاوی دیگر از این قبیل باشد و نیز رابطه اشاعه در دعاوی افراز، تقسیم و فروش مال مشاع، الزام به تعمیر و مطالبه هزینه‌های اداره مشاعات و غیره. در دعاوی خلع ید یا مطالبه اجرت‌المثل مال مغضوب، «منشأ دعوا» واقعه حقوقی غصب است و سبب دعوی، تضییع حق خواهان بر عین و منافع آن.

درمورد تعریف «جهت دعوا» بین حقوق‌دانان اتفاق نظر وجود دارد. برخی از نویسندگان آن را همان نحوه دعوا می‌دانند.^۱ عده‌ای دیگر جهت دعوا را با سبب دعوا یکی دانسته، بر این باورند جهت دعوا عامل برهم‌زننده نظم حقوقی است که به واسطه آن طرح دعاوی توجیه می‌شود و جهت دعوا یا در شکل نقض حق است یا در قالب نادیده گرفتن و ادا نکردن حقوق؛ صرف نظر از اینکه منشأ حق قانون باشد یا قرارداد.^۲

در حقوق فرانسه، جهت دعوا به معنی استدلال حقوقی است. استدلال حقوقی به اجمال، توصیف امر موضوعی براساس امر حکمی است و جهت، امر موضوعی ساده را که از سوی اصحاب دعوا بیان شده، به یک امر موضوعی که از نظر حقوقی توصیف شده است تبدیل می‌کند و با انطباق موضوع مورد اختلاف با این چارچوب حقوقی، جهت ایجاد می‌شود.^۳ باتوجه به تعاریف برگزیده ما از «سبب» و «منشأ» و نیز الزامات مقرر در بند ۴ ماده ۵۱ ق.آ.دم، تعریفی که «جهت دعوا» را همان سبب و علت قانونی که خواهان به اتکای آن مطالبه حق می‌کند، قلمداد کرده است،^۴ به نظر با واقعیت امر مطابقت دارد. در این دیدگاه جهت قرائت سبب براساس امور حکمی و حقوقی است. برای مثال، در دعاوی تخلیه عین مستأجره تجاری مشمول قانون روابط موجر و مستأجر مصوب ۱۳۵۶، منشأ دعوا در صورت وجود قرارداد و بقای مدت اجاره در آن، رابطه قراردادی است و در صورت انقضای مدت

۱. حمید ابهری، *آیین دادرسی مدنی*، ج ۲، (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۶)، ص ۹۷.

۲. گودرز افتخار جهرمی و سید امیر موسوی، «تغییرات سبب در مراحل دعوا و تأثیر آن بر مراحل دادرسی مدنی»، تحقیقات حقوقی، ش ۱۲ (۱۳۹۲)، ص ۱۴؛ سید امیرحسام موسوی و علی عمرانی، «واکاوی فقهی- حقوقی جهت خواسته در دعاوی مدنی»، حقوق اسلامی، ش ۲ (۱۳۹۷)، ص ۲۶۶.

۳. سام محمدی و دیگران، «مقایسه و تمایز نحوه دعوا با منشأ، جهت، سبب، خواسته، علت و استحقاق»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، دوره ۱۴، ش ۳۲ (پاییز ۱۴۰۲)، ص ۲۶۶.

۴. سام محمدی و دیگران، همان.

اجاره و عدم تنظیم قرارداد اجاره جدید، رابطه استیجاری مبتنی بر قانون است و سبب دعوا حق موجر بر فسخ و تخلیه به لحاظ نقض یکی از شرایط قراردادی یا قانونی از طرف مستأجر است که برای موجر ایجاد می شود و «جهت دعوا» انطباق این امر موضوعی با سبب قانونی یعنی یکی از بندهای ذیل مواد ۱۴ و ۱۵ قانون روابط موجر و مستأجر مصوب ۱۳۵۶ است. از آنچه گفته شد به وضوح تفاوت بین «منشأ» و «سبب دعوا» و نیز کارکرد «جهت» در دعوا مشخص گردید. از میان آن عناصر، عنصر واجد اثر در قاعده حاکمیت امر قضاوت شده، «سبب» است. اگرچه در متن بند ۶ ماده ۸۴ ق.آ.د.م و شق ۴ ماده ۱۹۸ قانون سابق به وحدت «سبب» اشاره نشده است، ولی پاره‌ای از نویسندگان بدون استناد به نص صریح قانون، اتحاد سبب را به عنوان یک اصل قطعی مورد قبول قرار داده‌اند^۱ و دیگران نیز به ایشان تأسی جسته‌اند^۲.

به اعتقاد استاد کاتوزیان از نظر قوانین ایران، اختلاف سبب در صورتی می تواند مجوز رسیدگی دوباره به موضوعی شود که طبیعت نزاع را دگرگون سازد، به گونه‌ای که بتوان گفت دعوی تغییر کرده است. هر دعوی مجموعه اصل حق و جهات و مبانی آن است، بنابراین تغییر حق مورد مطالبه و یا مبانی آن، موضوع دعوی و مسئله حقوقی مورد نزاع را تغییر می دهد^۳.

برخی از نویسندگان هم استدلال کرده‌اند بر اساس ماده ۵۱ ق.آ.د.م، خواهان باید در دعوا علیه خوانده، باید «خواسته» و «سبب» دعوای خود را ذکر کند. از سوی دیگر، خوانده نیز با برخورداری از اختیارات قانونی، حق دارد با بهره‌گیری از تمامی روش‌های دفاعی مناسب، به خواسته و «سبب» آن حمله کند. چنانچه دادگاه با تکیه بر توصیف خود از خواسته حکم صادر کند، با توجه به تعریف حقوقی ارائه شده از «سبب» و رابطه تنگاتنگ علت و معلولی بین «سبب» و «منطوق حکم»، پس از صدور حکم قطعی امکان زیر سؤال

۱. احمد متین دفتری، آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، پیشین، ص ۱۱۱؛ عبدالله شمس، «سبب، امور موضوعی و توصیف آنها در دعوای مدنی»، پیشین، ج ۱، ص ۴۷۱.

۲. ناصر کاتوزیان، اعتبار امر قضاوت شده در دعوای مدنی، پیشین، ص ۲۲۶-۲۲۸.

۳. ناصر کاتوزیان، همان، ۲۲۷ و ۲۲۹.

بردن سبب توصیف شده وجود نخواهد داشت و به اتکای قاعده منع صدور آرای متعارض، «سبب» حکم قطعی دارای اعتبار امر قضاوت شناخته شده است. در ادامه، مبنای رأی وحدت رویه شماره ۳۷۴۶ مورخ ۳ آبان ۱۳۳۸ هیئت عمومی دیوان عالی کشور^۱ مبتنی بر استدلال پیش گفته دانسته شده است.

از آن جهت که دادگاه بر مدیون بودن خواننده به معنی ایجاد دین و بقای آن حکم صادر کرده و طرح دفاع جدید خواننده در قالب دعاوی جدید برای اثبات براءت ذمه است، درواقع اثبات نادرستی حکم، قطعی است.^۲ از جانب دیگر با توجه به ارکان و شرایط قضیه، امر محکوم‌بها و توصیف اسباب و جهات دعوی که اساس مسئله حقوقی در دعوا را تشکیل می‌دهند و اینکه توصیف این اسباب از طرف دادگاه در حول محور خواسته و دفاعیات خواننده در مسئله مورد نزاع صورت می‌گیرد و خواننده برای حفظ حقوق خود باید از تمام وسایل دفاعی استفاده کند، به نظر اثر حاکمیت امر قضاوت شده در محدودیت استماع دعاوی درباره خواننده (محکوم علیه) با موضوع و سبب مورد قضاوت سابق برای جلوگیری از صدور آرای متعارض قابل تسری است.

۱. با توجه به تصریح ماده ۶ قانون راجع به دعاوی اشخاص نسبت به املاک و اگذاری که هر کس به هر عنوان (اعم از مالکیت یا وقفیت نسبت به عین املاک و اگذاری یا متعلقات و حدود آن و یا قنات و حقاچه ادعا و یا شکایتی راجع به عملیات و تصرفات با واسطه یا بلاواسطه اعلیحضرت فقید داشته باشد، می‌تواند به ترتیب مقرر در قانون مزبور به هیئت‌های رسیدگی پیش‌بینی شده در آن قانون شکایت نماید) و با در نظر گرفتن تبصره دوم ماده ۱۵ قانون مذکور به اینکه «مقصود از تصرف به عنوان مالکیت یا وقفیت می‌باشد»، محرز است که هیئت‌های رسیدگی به املاک و اگذاری به کیفیت ادعای شاکی که به شرح فوق تصرف به عنوان مالکیت یا وقفیت مورد دعوی می‌باشد رسیدگی می‌نمایند و چون طرف این دعاوی در هر حال دولت بوده است قهراً موضوع ادعایی خالصگی مورد نزاع ملحوظ خواهد بود بناء علیه اعتراض دولت به تقاضای ثبت محکوم له حکم رسیدگی به املاک و اگذاری که در موضوع آن حکم خود به کیفیت مرقوم طرف دعوی بوده است از مصادیق بند ۴ از ماده ۱۹۸ قانون آئین دادرسی مدنی می‌باشد؛ لذا رأی شعبه پنجم دیوان عالی کشور در این مورد منطبق با موازین قانونی است این رأی به موجب قانون وحدت رویه قضایی مصوب تیرماه ۱۳۲۸ در موارد مشابه لازم‌الاتباع می‌باشد.

۲. ناصر کاتوزیان، همان، ۲۵۶.

۵. ایراد عدم اقامه دعوا در مهلت قانونی

قانونگذار اقامه بعضی از دعاوی را که غالباً ماهیت اعتراضی دارند، مقید به مهلت‌های معینی می‌کند. ضمانت رعایت نکردن این تکلیف قانونی مطابق بند ۱۱ ماده ۸۴ و نیز ماده ۸۹ ق.آ.د.م، صدور قرار ردّ دعوی اقامه شده خارج از مهلت قانونی است. دعوی مربوط به اعتراض به ثبت و حدود ملک مقرر در موارد ۱۶ و ۲۰ قانون ثبت، اعتراض به نظر کمیسیون ماده ۱۲ قانون زمین شهری، اقامه دعوی دارنده سند تجاری در مواعد مقرر در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ قانون تجارت، مهلت اقامه دعوی نفی ولد مقرر در ماده ۱۱۶۲ قانون مدنی، و دعوی ابطال رأی داوری در این زمره هستند.

در مورد مواعد بند ۱۱ ماده ۸۴ ق.آ.د.م گفته شده که با مرور زمان تفاوت دارند؛ زیرا از نظر فقها، چنانچه شخصی دارای حقی باشد، هرچقدر زمان بگذرد، حقّ او از بین نمی‌رود. تصویب این بند و مصون ماندن آن از ایراد شورای نگهبان در جریان قانونگذاری، مؤید همین تفاوت است.^۱

اگرچه مواعد، بعضی ویژگی‌های مرور زمان عام را دارند، اما به سبب پیوندشان با نظم عمومی و شمول الزامات قانونی بر ضرورت رعایت آن‌ها که موجب کم‌رنگ شدن جنبه حمایتی‌شان از خوانده می‌شود، این ایراد شکل متفاوتی با مرور زمان یافته که به‌طور خاص ناظر به جنبه حمایتی و جزء حقوق خصوصی خوانده است.

بنابراین، ایراد اقامه دعوا خارج از موعد، در شمار ایرادتی محسوب می‌شود که دادگاه مکلف است حتی بدون طرح ایراد و اعتراض ازسوی خوانده به آن توجه کرده و رأی لازم را صادر کند.^۲

۱. عبدالله شمس، «سبب، امور موضوعی و توصیف آنها در دعوی مدنی»، پیشین، ج ۱، ص ۳۱؛ خیراله هرمزی، «شرایط قابل استماع بودن دعوی در فقه (شرحی بر بند ۳ و ۵ الی ۱۱ ماده ۸۴ قانون آیین دادرسی مدنی)»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال چهارم، ش ۱۳ (زمستان ۱۳۹۴)، ص ۳۱.

۲. عبدالله شمس، همان، ج ۱، ص ۱۷ و ۱۸.

۶. ایراد امر مطروحه و امر مرتبط

ایرادات «امر مطروحه» و «امر مرتبط» دو ایراد مقرر در بند ۲ ماده ۸۴ ق.آ.د.م هستند که در قانون پیش‌بینی شده‌اند. این ایرادات در قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه مستقل از ایرادات مبتنی بر نقص شکلی و ماهوی مطرح شده‌اند. باین حال، در این نوشته آن‌ها را زیر عنوان ایرادات مبتنی بر نقص شکلی آورده‌ایم؛ به این جهت که تجدید دعوای سابق که به صدور حکم یا قرار قاطع منتهی نشده و نیز جریان دو دعوای مرتبط که دارای ارکان واحدی هستند وجوه تشابه بیشتری با نقایص شکلی دادرسی دارند.

ایراد «امر مطروحه» ناظر به مواردی است که همان دعوا بین همان اشخاص در همان شعبه دادگاه یا دادگاه هم‌عرض دیگری قبلاً اقامه شده و در حال رسیدگی است. درمقابل، ایراد «امر مرتبط»، دعوای سابق اقامه‌شده همان دعوا نیست، بلکه دعوای مرتبط با دعوای موجود است که در همان دادگاه یا شعبه دیگری از دادگاه هم‌عرض در جریان رسیدگی است.

برخی از حقوق‌دانان هر دو مفهوم ایراد «امر مطروحه» و «ایراد امر مرتبط» را زیر عنوان ایراد «امر مطروحه» بحث می‌کنند؛ این درحالی است که بند ۲ ماده ۸۴ به دو مفهوم متفاوت می‌پردازد. ریشه اختلاط ایرادهای ارتباط و امر مطروحه در بند ۲ ماده ۸۴ ق.آ.د.م ایران به اختلاط این دو ایراد در ماده ۱۷۱ کد آ.د.م.ف ۱۸۰۶ فرانسه^۱ بازمی‌گردد.

در کد آ.د.م.ف ۱۹۷۵ هرچند ایراد امر مرتبط^۲ در کنار ایراد امر مطروحه^۳ از مواد ۱۰۰ تا ۱۰۷ مورد اشاره قرار گرفته است، اما حقوق‌دانان فرانسوی مواد ۱۰۰ تا ۱۰۷ را در دو

۱. عبدالله شمس، همان، ج ۳، ص ۴۶۵

۲ ART: 171. S'il a été formé précédemment, en un autre tribunal, une demande pour le même objet, ou si la contestation est connexe à une cause déjà pendante eu un autre tribunal, le renvoi pourra être demandé et ordonné.

-Cet article est modifié par l'article ۵۰ de la loi du 25 mars 1876.

۳ lexception de connexité.

۴ lexception de litispendance.

ایراد جداگانه به نام ایراد «امر مطروحه» و «ایراد امر مرتبط» بحث می‌کنند.^۱ ماده ۱۰۰ به ایراد «امر مطروحه» و ماده ۱۰۱ به «ایراد امر مرتبط» می‌پردازد. برابر ماده ۱۰۰ «اگر یک اختلاف در دو مرجع قضایی هم‌درجه و صالح به رسیدگی طرح شود، مرجع قضایی که دومین بار مورد مراجعه بوده در صورت تقاضای هریک از طرفین به نفع مرجع قضایی دیگر از رسیدگی امتناع می‌کند. در صورت عدم تقاضا نیز دادگاه می‌تواند چنین کند».^۲ در ماده ۱۰۱ آمده است: «اگر بین دعاوی مطروحه در مراجع مختلف قضایی چنان ارتباطی باشد که قضاوت شایسته رسیدگی و صدور حکم توأم نسبت به آنها را ایجاب نماید، می‌توان از هریک از این مراجع درخواست نمود که دعاوی مطروحه نزد خود را به مرجع قضایی دیگر ارسال نمایند».^۳ بنابراین، هرکدام از اصحاب دعوا حق طرح ایراد «امر مرتبط» را دارد و هرگاه اصحاب دعوا (اصحاب دعوا شامل دعاوی طاری نیز می‌شود) چنین درخواستی از دادگاه کنند؛ گفته شده است که برخلاف «امر مطروحه» دادگاه رأساً نمی‌تواند این ایراد را مطرح کند؛^۴ که البته این نظر با مبانی ارتباط دعاوی و نیز اطلاق ماده ۳۶۷ آ.د.م.ف همخوانی ندارد. همچنین در صورت تجزیه‌ناپذیری دعاوی دادگاه رأساً می‌تواند پرونده‌ها را ضم کند و ایراد «امر مرتبط» را مطرح سازد.^۵ در تقویت این نظر می‌توان به نبودن قید مهلت در ایراد «امر مرتبط» در ماده ۱۰۳ همان قانون اشاره کرد.

۱. Jean Vincent, segre guinchard, procedure civile, no. 463-465, PP. 396-399.

۲. حسن محسنی، «نقص قواعد شکلی و ماهوی در دادرسی مدنی»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال دوم، ش ۶ (۱۳۹۳)، ص ۱۰۸.

۳. حسن محسنی، همان.

۴. Civ. 2e, 5 juill. 1978, Bull. civ. II, no 174; Gaz. Pal. 1978. 2. 624, note Viatte. - Sur renvoi, Rennes, 17 déc. 1980, Gaz. Pal. 1981. 1. 400, note Viatte.: Loïc CADIET, Connexité, Répertoire de procédure civile, décembre 2016, no. 45.

۵. GIVERDON, La procédure de règlement des exceptions d'incompétence, de litispendance et de connexité d'après le décret no 72-684 du 20 juillet 1972, D.1973.Chron.155.no 126: Loïc CADIET, Connexité, Répertoire de procédure civile, décembre 2016, no. 45.

۶. مورو، حدود مبدأ تجزیه الخصوصه من ناحیه الخصوم، ۱۹۶۶، ص ۱۸۴، به نقل از: هندی، احمد، ارتباط الدعاوی و الطلبات فی قانون المرافعات، الاسکندریه، دار الجامعة الجديدة، ۱۹۹۵.

چالشی که در مورد این دو ایراد وجود دارد، مبنای تکلیف دادگاه در توجه به آن‌ها است. همچنان که ملاحظه شد قانونگذار در آیین دادرسی مدنی فرانسه بدون ذکر منشأ، لزوم توجه دادگاه به «امر مطروحه» را منصوص کرده است؛ در حالی که در مواد بعدی به علت لزوم توجه دادگاه به ایرادات دیگر تصریح کرده است. در حقوق ایران نیز الزاماتی در ماده ۱۰۳ ق.آ.د.م برای دادگاه و اصحاب دعوا و وکلا وضع شده است. ما بر آن هستیم تا علت این الزام توجه دادگاه بدون ایراد طرفین را بیابیم.

خواهان، خوانده، و دادرس، سه ضلع تشکیل دهنده مثلث ارتباطی دعوی مدنی هستند. کنش و واکنش‌های آن‌ها در جریان دادرسی براساس حقوق و تکالیفی که در قانون برای هریک شناخته شده است، طواری و اداره جریان دادرسی را رقم می‌زند. یکی از این واکنش‌ها در موضوع وجود ایرادات وارده بر دعوی است. ضابطه‌ای که تکلیف واکنش نشان دادن دادرس در مواجهه با ایراد را ایجاب می‌کند، ارتباط ایراد با نظم عمومی است. در حقیقت، اگر ایراد مرتبط با نظم عمومی باشد، ازسوی همه ذی‌نفعان - که دادگاه نیز ذی‌نفع محسوب می‌شود - حق و تکلیف طرح ایراد را دارند.^۱

ماده ۱۰۳ ق.آ.د.م وکلای اصحاب دعوا را مکلف کرده است دادگاه را از دعاوی مربوط دادگاه را مستحضر سازند. این الزام نشان می‌دهد که تنها خوانده حق طرح ایراد «امر مرتبط» را ندارد. در حقیقت، افزون بر اینکه اصحاب دعوا شامل خواهان نیز می‌شود،^۲ واژه «مستحضر» در این ماده مفید این معناست که صرف آگاهی دادرس از وجود دعاوی

۱. عباس کریمی، *آیین دادرسی مدنی*، (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۹)، ص ۲۰۶؛ عبدالله شمس، «سبب، امور موضوعی و توصیف آنها در دعاوی مدنی»، پیشین، ج ۱، ص ۴۵۸.

۲. «چنانچه سبب ایراد از موضوعاتی باشد که مربوط به نظم عمومی از قواعد آمره است و بنابراین وظیفه دادگاه توجه به آن و صدور رأی مقتضی است و ایراد خوانده (یا خواهان در مورد ایراد رد دادرس) بیشتر جنبه تذکر دارد (مانند ایراد عدم صلاحیت ذاتی دادگاه و عدم اهلیت خواهان)، دادگاه مکلف است بدون ایراد ذی‌نفع به سبب مزبور توجه نموده و قرار مقتضی صادر نماید. در صورتی که موضوع مورد حق ایراد، به نظم عمومی مربوط نگردیده و از قواعد مخیره باشد، دادگاه حتی در صورت احراز موضوع، حق عنایت به آن را نداشته و باید به رسیدگی ادامه دهد. در این خصوص می‌توان به ایراد تأمین دعاوی واهی و ایراد تأمین اتباع بیگانه اشاره نمود» (عبدالله شمس، *آیین دادرسی مدنی پیشرفته*، ج ۱، پیشین، ص ۴۵۸).

۳. سید حسن صدرزاده افشار، *آیین دادرسی مدنی و بازرگانی*، پیشین، ج ۱، ص ۸۴.

مرتبط کافی است؛ بنابراین، دادرس می‌تواند رأساً امر مرتبط را طرح کند و در عین حال، تجمیع نکردن دعاوی مرتبط تخلف انتظامی شمرده شده است.^۱

بعضی از حقوق‌دانان حکمت ایراد «امر مرتبط» را جلوگیری از صدور آرای متعارض دانسته‌اند و با استناد به الزام وکلا و اصحاب دعوا به مستحضر کردن دادگاه از وجود دعاوی مرتبط -مقرر در ماده ۱۰۳ ق.آ.د.م- رسیدگی توأم به دعاوی مرتبط را از مقررات آمره تلقی کرده‌اند. آن‌ها معتقدند که قانونگذار با ایجاد تکلیف برای اصحاب دعوا و وکلای آنان، از حق ایراد در بند ۲ ماده ۸۴ ق.آ.د.م فراتر رفته، مهلت ایراد مقرر در ماده ۸۷ ق.آ.د.م را نیز عملاً نسخ کرده است؛ در حقیقت، حقوق‌دانان یادشده منظور از این ایراد را انجام تکلیف ماده ۱۰۳ اعلام کرده‌اند.^۲ درمقابل، شماری دیگر بر «جلوگیری از صدور آرای متعارض» به عنوان مبنای ضرورت رسیدگی توأم با دعاوی مرتبط، «اجرای صحیح عدالت» را که در ماده ۱۰۱ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه به آن اشاره شده است نیز افزوده‌اند.^۳ پس وحدت نظر این متخصصان آیین دادرسی مدنی در مبنای «جلوگیری از صدور آرای متعارض» محرز است.

از خصایص بارز ایرادات مربوط به قواعد مخیره، واجد اثر نبودن ایراد از طرف دادگاه، بدون تعرض خواننده است. بدیهی است این ویژگی بارز، مرز جداکننده ایرادات مبتنی بر نظم عمومی و نقض تشریفات اساسی دادرسی از یک طرف با ایراد مبتنی بر قواعد مخیره از طرف دیگر است. بنابراین، ویژگی الزام آور بودن ترتیب اثر دادن به ایراد از سوی دادگاه بدون ایراد خواننده و نیز وضع تکلیف برای اصحاب دعوی و وکلای آنان در مستحضر ساختن دادگاه از وجود دعاوی مرتبط با خصیصه اساسی ایرادات مربوط به قواعد مخیره، قابل جمع نیست. درنتیجه، اعتقاد بر اینکه ایراد امر مطروحه در زمره ایرادات مربوط به قواعد مخیره قرار دارد، محل ایراد است.^۴

۱. احمد کریم‌زاده، *آرای دادگاه‌های انتظامی امور حقوقی* (تهران: انتشارات جنگل، ج ۲، ۱۳۹۷)، ص ۲۲۷.

۲. مرتضی یوسف‌زاده، *آیین دادرسی مدنی*، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ج ۳، ۱۳۹۴)، ص ۳۳۹ و ۳۴۰.

۳. مجید غمامی و حسن محسنی، *آیین دادرسی مدنی فراملی*، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۰)، ص ۱۷۵.

۴. عبدالله شمس، «سبب، امور موضوعی و توصیف آنها در دعاوی مدنی»، پیشین، ج ۱، ص ۴۸۲.

جریان دو دعوای واحد یا مرتبط در یک شعبه یا شعب متعدد دادگاه ممکن است به نتایج متعارض یا متضادی منتج شود که این نتایج در قالب احکام متعارض یا متضاد نظم عمومی را تهدید می‌کند. اگرچه پیش‌تر به رابطه این عامل با نظم عمومی در زمینه ایراد اعتبار امر مختومه پرداخته‌ایم، در تبیین ارتباط آن با نظم عمومی و توجیه ریشه الزام دادگاه، بر اهمیت به این ایرادات بدون تعرض طرفین از منظر نظم عمومی تأکید خواهیم کرد.

۶. ۱. مفهوم عناصر مربوط به نظم عمومی در «امر مرتبط»

از آنچه در عقاید علمای حقوق درمورد حکمت ایراد «امر مرتبط» و نیز مبانی ایراد حاکمیت امر مختوم گفته شد، دریافتیم که عنصر «جلوگیری از صدور آرای متعارض» به عنوان عامل ایجاب ضرورت مشترک رسیدگی توأم در دعاوی مرتبط است و از رسیدگی مجدد به دعوای سابق قرار جلوگیری می‌کند. اکنون پس از آشنایی با این مفهوم به تبیین ارتباط آن با نظم عمومی می‌پردازیم.

«تعارض» در علم اصول در بین اصولیون در موضوع تعارض ادله مورد توجه قرار گرفته است و در اینجا برای تحلیل مفهوم «تعارض در آرا»، از نظر علمای اصول راجع به تعارض ادله کمک می‌گیریم.

شیخ انصاری ریشه لغوی تعارض را «عرض» و به معنای «اظهار نمودن»، و مفهوم اصطلاحی «تعارض» در ادله را ناسازگاری و غیرقابل جمع بودن دو دلیل به اعتبار مدلول آن‌ها دانسته است.^۱ درمقابل، آخوند خراسانی معتقد است به مجرد ناسازگاری مدلول دو دلیل، تعارض حاصل نمی‌شود؛ چراکه ممکن است موارد جمع عرفی از قبیل ورود، حکومت، تخصیص، تخصص و تقیید، آن‌ها را از شمول تعارض خارج کند. بنابراین، آخوند خراسانی تعارض را تنافی و ناسازگاری دو دلیل یا ادله بر حسب دلالت و مقام

۱. مرتضی انصاری، مرتضی، *فرائد الاصول*، مجلد الرابع، (قم: مجمع الفکر الاسلامی، ۱۴۱۹ق)، ص ۱۱۱.

اثبات به صورت تناقض و تضاد -خواه حقیقی، خواه عرضی- می‌داند؛ به گونه‌ای که ناصحیح بودن یکی از دو دلیل به طور اجمال معلوم شود و اجتماع آن‌ها اساساً ممتنع گردد! در قانون تعریفی از آرای متعارض بیان نشده است. در بند ۴ ماده ۳۷۱ ق.آ.د.م، مغایرت آرا بدون سبب قانونی در یک موضوع و بین اصحاب دعوی واحد از جهات نقض رأی در مرحله فرجام خوانده شده است و در بند ۴ ماده ۴۲۶ نیز متضاد بودن حکم مورد درخواست اعاده دادرسی با حکم سابق همان دادگاه در همان دعوا و اصحاب آن از جهات اعاده دادرسی شمرده شده و در ماده ۴۲۸ به جای عبارت «تضاد بین دو حکم» از «مغایر بودن دو حکم» استفاده شده است که به نظر می‌رسد از نگاه قانونگذار «تضاد» و «مغایرت» یک مفهوم را می‌رساند.

باتوجه به مفهوم تعارض نزد اصولیون می‌توان گفت: دو رأی متعارض به آرای گفته می‌شود که در مورد موضوع و اصحاب دعوی واحد صادر شده و مدلول آنها نافی همدیگر یا با همدیگر ناسازگار هستند و قابل جمع نیستند. مانند اینکه در اختلاف میان طرفین عقد بیع مال غیرمنقول، چنانچه فروشنده دعوی فسخ را اقامه کند و از دادگاه حکم به تأیید فسخ بگیرد و خریدار در مورد همان معامله در دعوی، الزام فروشنده به تنظیم سند رسمی را اخذ کرده باشد، این دو رأی از لحاظ مدلول متعارض هستند؛ چرا که معامله با فسخ منحل می‌شود و تمام تعهدات فروشنده از جمله تنظیم سند رسمی ساقط می‌گردد و در مقابل، الزام به ایفاء تعهد یادشده در حکم دیگر بر بقای حیات اعتباری عقد دلالت دارد و نافی فسخ است.

۶.۲. تبیین رابطه «منع تعارض آرا» با نظم عمومی

جوهره نظم عمومی در مورد ایرادات ناظر به «عدم اهلیت خواهان یا خوانده»، «عدم توجه دعوی به خوانده»، «نداشتن سمت نماینده»، «نامشروع بودن مورد دعوا»، «جزمی نبودن دعوی»، «ذی نفع نبودن خواهان» مربوط به فقدان مطابقت دعوی با مقررات آمره قانونی

۱. محمد کاظم آخوند خراسانی، کفایه الاصول، (قم: مؤسسه آل البیت (ع) لاحیاء التراث، الطبعة الثانی، ۱۴۱۷ق)، ۳۳۷ و ۳۳۹.

است و در این مفهوم نظم عمومی چنین تعریف شده است: «قوانینی است که هدف از وضع آن‌ها حفظ منافع عمومی باشد و تجاوز به آن‌ها، نظم را که لازمه حسن جریان امور اداری، سیاسی، اقتصادی یا حفظ خانواده است برهم زند»^۱.

حاکمیت برای ایجاد نظم عمومی به ابزارهای مادی نیز نیاز دارد که در کنار ابزار قانون و مقررات آمره، وظیفه ایجاد و حفظ نظم عمومی را در حدود قانون عهده‌دار باشد. «دادگستری» در زمره این ابزارها است. مطابق اصل ۳۴ و بند ۱ اصل ۱۵۶ ق.ا، دادگاه‌ها عهده‌دار رسیدگی به دعاوی و شکایت و حل و فصل اختلاف و ملجأ عمومی برای دادخواهی‌اند. از جمله اصول و قواعد آمره شکلی ناظر به حل و فصل دعاوی، رعایت حدود صلاحیت مراجع اختصاصی، منع استماع مجدد دعوی که با حکم قطعی مختومه شده،^۲ مقید بودن استماع برخی دعاوی به اقامه در مهلت قانونی، عدم اشتغال دادگاه به رسیدگی به امور فاقد اثر قانونی است که به عنوان ایرادات به دعوا در بندهای ۱، ۶، ۷ و ۱۱ ماده ۸۴ ق.آ.د. مقرر گردیده است و مطابق نظر قاطبه حقوق دانان از ایرادات مربوط به نظم عمومی است و دادرس دادگاه در صورت مواجهه با آن‌ها مکلف به اعمال ضمانت اجرای قانونی مطابق ماده ۸۹ آن قانون است. جوهره مغایرت با نظم عمومی در آن موارد، ناظر به برهم خوردن انضباط قضایی و اخلال در امر دادرسی و ابتر شدن وظایف عالی دادگستری است. در عنصر «جلوگیری از صدور آرای متعارض» در مورد دعاوی مرتبط، همان جوهره مغایرت با نظم عمومی مربوط به ایرادات مقرر در بند ۱ ناظر به عدم صلاحیت ذاتی، بندهای ۶، ۷ و ۱۱ ماده ۸۴ ق.آ.د.م وجود دارد؛ چراکه صدور آرای متعارض نیز باعث اخلال در انتظام عمومی به اعتبار تناقض نتیجه دادرسی با تکلیف «حل و فصل دعاوی» و «فصل خصومت» مقرر در بند ۱ اصل ۱۵۶ ق.ا می‌شود. بر همین اساس، شعبه ۲۹ دادگاه تجدیدنظر استان تهران در دادنامه شماره ۱۴۰۲۶۸۳۹۰۰۱۲۹۹۳۵۲۴ مورخ ۲۹ آبان ۱۴۰۲

۱. ناصر کاتوزیان، قانون مدنی در نظم حقوق کنونی، (تهران: میزان، ج ۱، ۱۳۸۳)، ص ۵۸۸.

۲. شعبه ۵۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران در دادنامه شماره ۱۴۰۱۶۸۳۹۰۰۱۴۲۲۱۰۱۳ مورخ ۱۴۰۱/۹/۳۰ در پرونده‌ای به شماره بایگانی ۰۰۰۲۰۷۹ حجیت حکم قطعی سابق در موضوع را واجد اثر نظم عمومی در روابط طرفین حکم دانسته است.

در پرونده‌ای به شماره بایگانی ۰۲۰۰۸۴۸ چنین استدلال نموده است: «... نکته این است که اگر به دعوی ابطال قرارداد حاوی شرط داوری پرداخته و اثبات و پذیرفته شود، بی شک این اعلان باطل بودن قرارداد در خود، بطلان رأی داوری را هم دارد و اگر چنین شود با دو رأی متعارض مواجه خواهیم شد که ناگزیر یکی از آنان باید بی اعتبار شود. برطبق قاعده اعتبار امر قضاوت شده و مستفاد از ماده ۴۲۸ قانون آیین دادرسی مدنی در فرض تعارض، رأی مؤخرالصدور بی اعتبار است و در فرض ما، رأی بر پذیرش دعوی بطلان قرارداد چنین وضعی دارد.

پس، استدلال دادگاه نخستین درست است و ابطال قرارداد با رأی قطعی صادرشده از شعبه ۱۱۷ تعارض خواهد داشت و استماع این دعوا برخلاف نظم عمومی آئینی است. تنها نکته این است که موضوع با وجود مغایرت نوعی دعوا با نظم عمومی اقتضای صدور حکم نداشته و این شعبه با فسخ حکم تجدیدنظرخواسته به استناد ماده ۲ و مستفاد از مواد ۱۷ و ۱۹ بندهای ۲ و ۶ ماده ۸۴ و ۱۰۳ همان قانون که همگی از اصل منع صدور آرای متعارض ناشی می شوند و در پی حفظ نظم عمومی آئینی (است) قرار ردّ دعوی نخستین را صادر می کند...».

بنابراین، قابل طرح بودن ایراد «امر مرتبط» از جانب خواهان و خوانده و تکلیف دادرس دادگاه در ترتیب اثر دادن به ضمانت اجرای قانونی دعوی مرتبط در صورت مواجهه با آن، برای جلوگیری از تحقق امری است که نظم عمومی را نقض می کند.

از مجموع مطالب بالا به این نتیجه می رسیم که آنچه لزوم توجه دادگاه به ایرادات «امر مطروحه» و «امر مرتبط» بدون ایراد خوانده را ایجاب می کند، وجود عنصری از عناصر مرتبط با نظم عمومی است و وجود این عامل و تمایز اساسی این ایرادات با قواعد مخیره، آن ها را از زمره ایرادات مربوط به قواعد مخیره خارج کرده، در شمار ایرادات مربوط به نظم عمومی ساماندهی می کند. نمونه عملی تأثیر عنصر نظم عمومی در منع تعارض آرا، در دادنامه شماره ۱۵۰۳۹۸۲ شعبه ۵۰ دادگاه تجدیدنظر تهران ۰۸/۰۹/۱۴۰۲ منعکس است؛ دادگاه طرح دعوی بطلان سفته مستند رسیدگی و ایفای ناروا و بدون جهت را بعد از صدور حکم قطعی همین خواهان به پرداخت وجه آن سند در خور شنیدن ندانسته است و

باور دارد که صدور حکم مطابق خواسته با رأیی که قبلاً به موجب رأی قطعی مختومه شده بود، در تنافی آشکار قرار می‌گیرد و به همین دلیل آن را مغایر با نظم عمومی آیینی تشخیص داده و حکم دادگاه بدوی را نقض کرده است. این رأی نشان می‌دهد که اصل جلوگیری از صدور آرای متعارض، نه صرفاً یک قاعده شکلی، بلکه تجلی الزامات نظم عمومی در فرایند دادرسی است.

نتیجه و راهکارها

باتوجه به آنچه گفته شد، اغلب ایرادات مقرر در ذیل ماده ۸۴ ق.آ.د.م با مصالح و منافع عمومی گره خورده‌اند و نظم عمومی اقتضا می‌کند که حتی در صورت عدم ایراد از طرف خواننده، دادگاه مکلف به توجه به آن ایرادات است.

«جلوگیری از صدور آرای متعارض» عنصری بنیادین و مشترک است که ریسمان ارتباط تعدادی از ایرادات با نظم عمومی و الزامات ناشی از آن را ایجاد می‌کند. این عنصر سبب توسعه دامنۀ شمول ایراد اعتبار امر مختوم نسبت به دفاعیات خواننده شده و مانع از اقامۀ دعوای متعارض با همان سبب و منطوق حکم قطعی سابق از سوی خواننده می‌شود. وجود این عنصر به عنوان حکمت تکلیف دادگاه در توجه به ایراد «امر مطروحه» و «امر مرتبط» - حتی بدون ایراد از طرف خواننده - و همچنین الزامات مربوط به تکلیف و کلای طرفین در اطلاع‌رسانی به دادگاه وفق ماده ۱۰۳ ق.آ.د.م، گویای آن است که این ایرادات با نظم عمومی و لزوم جلوگیری از ایجاد تعارض آرا با اعمال موازین آیینی مربوط به دعاوی مرتبط است.

از خصایص بارز ایرادات مربوط به قواعد مخیره، بی‌اثربودن آن‌ها بدون تعرض خواننده از طرف دادگاه است. این ویژگی بارز، مرز مشخصی میان ایرادات مبتنی بر نظم عمومی و نقض تشریفات اساسی دادرسی از یک سو و ایرادات ناشی از قواعد مخیره از سوی دیگر ترسیم می‌کند. بنابراین، ویژگی الزام‌آور بودن ترتیب اثر دادن به ایراد از طرف دادگاه بدون ایراد خواننده و نیز وضع تکلیف برای اصحاب دعوی و وکلای آنان برای مستحضر داشتن دادگاه از وجود دعوای مرتبط با خصیصۀ اساسی ایرادات مربوط به قواعد مخیره، قابل جمع نیست.

باوجود بند ۱ ماده ۳۷۱ ق.آ.د.م، شمول قواعد مخیره بر ایراد عدم صلاحیت محلی مسلم است و تبیین عدم صلاحیت محلی در ماده ۳۵۲ ق.آ.د.م به عنوان یکی از علل نقض رأی در مرحله تجدیدنظر، ماهیت ایراد عدم صلاحیت محلی و نسبی را که در زمره قواعد مخیره و حقوق خصوصی است تغییر نمی دهد و این نص دربردارنده الزام دادگاه و توجه به فقدان صلاحیت محلی بدون ایراد از سوی طرفین نیست، بلکه جواز بلااشکال بودن توجه دادگاه بدون ایراد خواننده به این نوع صلاحیت است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Rahim Rostampour

<https://orcid.org/0009-0001-9411-760X>

Mohammad Bahmani

<https://orcid.org/0009-0001-3103-6482>

Mohammad Hossein

<https://orcid.org/0000-0002-1993-5426>

Erfanmanesh

منابع

فارسی

الف. کتاب‌ها

- آقائی، بهمن، فرهنگ حقوقی بهمن، (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۵).
- ابدالی، مهرزاد، نظریه کلی نظم عمومی و اخلاق حسنه در حقوق مدنی، رساله دکتری حقوق خصوصی، (تهران: دانشکده حقوق دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۰).
- ابهری، حمید، آیین دادرسی مدنی، ج ۲، (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۶).
- احمدی و استانی، عبدالغنی، نظم عمومی در حقوق خصوصی، (تهران: روزنامه رسمی، ۱۳۴۱).
- ارفع‌نیا، بهشید، حقوق بین‌الملل خصوصی (تعارض قوانین)، ج ۲، (تهران: انتشارات بهتاب، ۱۳۸۹).
- افتخار جهرمی، گودرز، و السان، مصطفی (۱۴۰۱). آیین دادرسی مدنی (ج. ۳، نوبت چاپ ۲). تهران: بنیاد حقوقی میزان. شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۱۲-۱۰۶-۸.

- السان، مصطفی، بهرامی، احسان، و هاشمی، سیدرضا. (۱۴۰۲). دعاوی فاقد اثر قانونی. *مطالعات حقوق خصوصی*، ۵۳(۳)، [۳۹۷-۴۱۹]. شاپا الکترونیکی: ۶۶۲۲-۲۵۸۸.
- الماسی، نجادعلی، *تعارض قوانین*، (تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۸).
- انوری، حسن، *فرهنگ فشرده سخن*، ج ۲، (تهران: نشر سخن، ۱۳۸۲).
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، *دانشنامه حقوقی*، ج ۵، (تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۲).
- جنیدی، لعلیا، *قانون حاکم در داوری‌های تجاری بین‌المللی*، (تهران: نشر دادگستر، ۱۳۷۶).
- حسینی، سید علی، *نظم عمومی و حاکمیت قانون در اسلام*، (قم: انتشارات بوستان، ۱۳۸۶).
- داودی بیرق، حسین، *فلسفه، مبانی و شیوه‌های تفسیر آئین دادرسی مدنی*، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۹).
- شمس، عبدالله، *آیین دادرسی مدنی پیشرفته*، ج ۱ و ۲، (تهران: انتشارات دراک، ۱۳۸۳).
- شهیدی، مهدی، *تشکیل قراردادها و تعهدات*، (تهران: نشر حقوق‌دان، چ اول، ۱۳۷۷).
- صفایی، سید حسین، *دوره مقدماتی حقوق مدنی*، ج ۲، (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۲).
- صفایی، سید حسین، *دوره مقدماتی حقوق مدنی (قواعد عمومی قراردادها)*، (تهران: نشر میزان، ۱۳۷۸).
- صفایی، سید حسین و قاسم‌زاده، سید مرتضی، *حقوق مدنی اشخاص و محجورین*، (تهران: انتشارات میزان، چ ۱۹، ۱۳۹۲).
- صدرزاده افشار، سید حسن، *آیین دادرسی مدنی و بازرگانی*، ج ۱، (تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی، واحد علامه طباطبائی، چ ۶، ۱۳۸۰).
- غمامی، مجید و محسنی، حسن، *آیین دادرسی مدنی فراملی*، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۰).
- کاتبی، حسینعلی، *فرهنگ حقوقی*، (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۰).
- کاتوزیان، ناصر، *اعتبار امر قضاوت شده در دعاوی مدنی*، (تهران: بنیاد حقوقی میزان، چ ۱۲، ۱۴۰۱).
- کاتوزیان، ناصر، *اعمال حقوقی*، (تهران: سهامی انتشار، ۱۳۸۷).
- کاتوزیان، ناصر، *قواعد عمومی قراردادها*، ج ۱، (تهران: سهامی انتشار، ۱۳۸۵).
- کاتوزیان، ناصر، *قانون مدنی در نظم حقوق کنونی*، (تهران: میزان، چ ۱، ۱۳۸۳).
- کاتوزیان، ناصر، *مقدمه علم حقوق*، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۰).

- کریم‌زاده، احمد، آرای دادگاه‌های انتظامی امور حقوقی، (تهران: انتشارات جنگل، چ ۲، ۱۳۹۷).
- کریمی، عباس، آیین دادرسی مدنی، (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۹).
- متین‌دفتری، احمد، آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، ج ۲، (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۱).
- محسنی، حسن، آیین دادرسی مدنی فرانسه، ج ۲، (تهران: شرکت سهامی انتشار، چ ۱، ۱۳۹۴).
- مقصودپور، رسول، دعاوی طاری و شرایط اقامه آن، (تهران: مجتمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۹۹).
- ملک‌تبار، هادی، قواعد عمومی ایراد دادرسی، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۸).
- موسوی، ا. ح. (۱۳۹۷). سبب در دعاوی مدنی. تهران: انتشارات آموزشی تألیفی ارشدان. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۵۴-۰۹-۴.
- یوسف‌زاده، مرتضی، آیین دادرسی مدنی، (تهران: شرکت سهامی انتشار، چ ۳، ۱۳۹۴).

ب. مقالات

- افتخار جهرمی، گودرز؛ صفیان، سعید، «مفهوم توجه دعوا»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، سال ۵۲، شماره ۴ (۱۴۰۱)، صص ۶۲۴-۶۳۱. [10.22059/jlq.2023.346928.1007704](https://doi.org/10.22059/jlq.2023.346928.1007704)
- افتخار جهرمی، گودرز؛ موسوی، سید امیرحسام، «تغییرات سبب در مراحل دعوا و تأثیر آن بر مراحل دادرسی مدنی»، تحقیقات حقوقی، شماره ۱۲ (۱۳۹۲).
- الهی، سراج‌الدین؛ عباسی، عادل؛ محمدرضا پوراویان، بابک، «بررسی سبب دعوا و تفاوت آن با منشأ در حقوق ایران و فرانسه»، فصلنامه علمی جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال چهارم، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۰. [10.30510/psi.2022.248581.1270](https://doi.org/10.30510/psi.2022.248581.1270)
- پوراستاد، مجید، «اصل حاکمیت اصحاب دعوی مدنی»، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۸، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۷. [20.1001.1.25885618.1387.38.3.6.7](https://doi.org/10.25885618.1387.38.3.6.7)
- حدادی، مریم؛ مقصودپور، رسول؛ حسینی‌پویا، سید محسن، «دایره شمول اعتبار امر مختوم قضایی در فرایندهای حل اختلاف خارج از دادگاه با مطالعه تطبیقی در نظام‌های حقوقی کامن‌لا و ایران»، فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس، دوره ۱۲، شماره ۴۵ (۱۴۰۰)
- داودی بیرق، حسین، «ویژگی‌های قواعد شکلی (آیین دادرسی مدنی)»، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۸، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۷. [10.22059/jlq.2018.201809.1006718](https://doi.org/10.22059/jlq.2018.201809.1006718)
- شمس، عبدالله، «سبب، امور موضوعی و توصیف آن‌ها در دعوی مدنی»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۶۵ (۱۳۹۳).

ارتباط ایرادات با نظم عمومی آیینی در دعاوی مدنی | رستم‌پور و همکاران | ۱۹۷

- صادقی، محسن، «مفهوم و اعمال نظم عمومی در مراجع قضایی و شبه قضایی و جلوه‌های نوین آن»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۸، تابستان ۱۳۸۴.

- علی‌زاده، عبدالرضا (به نقل از ماکس وبر)، «تحلیلی اجتماعی حقوقی و معرفتی از رویه قضایی»، مجله حقوق خصوصی، دانشکده حقوق دانشگاه تهران، دوره ۱۱، شماره ۱، تابستان و بهار ۱۳۹۳. [10.22059/jolt.2014.52499](https://doi.org/10.22059/jolt.2014.52499).

- فتحی، بدیع، «ایراد امر مرتبط در آیین دادرسی مدنی ایران و فرانسه»، پژوهش‌نامه حقوق خصوصی، سال ۱۳، شماره ۳ (۱۴۰۳). [10.22054/jplr.2024.75175.2778](https://doi.org/10.22054/jplr.2024.75175.2778).

- فتحی، بدیع، «یگانگی (وحدت) منشأ در دادرسی مدنی ایران و فرانسه»، مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۵۴، شماره ۳ (پاییز ۱۴۰۳). [10.22059/jlq.2024.373800.1007880](https://doi.org/10.22059/jlq.2024.373800.1007880).

- محسنی، حسن، «دعاوی مرتبط و ناکارآمدی مقررات مرتبط»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۷۷، بهار ۱۳۹۱. [10.22106/jlj.2012.11063](https://doi.org/10.22106/jlj.2012.11063).

- محسنی، حسن، «نقص اعمال آیین دادرسی مدنی در حقوق فرانسه»، مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۶، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۴. [10.22059/jcl.2015.55789](https://doi.org/10.22059/jcl.2015.55789).

- محسنی، حسن، «نقص شکلی و ماهوی در دادرسی مدنی»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال دوم، شماره ۶، ۱۳۹۳.

- محسنی، حسن، «جهت در دعاوی مدنی و ویژگی‌های آن در دعاوی طالق با نگاهی به حقوق فرانسه»، مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۵۴، شماره ۱ (۱۴۰۳). [10.22059/JLQ.2024.369848.1007841](https://doi.org/10.22059/JLQ.2024.369848.1007841).

- محمدی، سام؛ ابهری، حمید؛ نعمتی کچائی، عیسی، «مقایسه و تمایز نحوه دعوا با منشأ جهت، سبب، خواسته، علت و استحقاق»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، دوره ۱۴، شماره ۳۲، پاییز ۱۴۰۲. [10.22034/law.2023.53332.3182](https://doi.org/10.22034/law.2023.53332.3182).

- مدنیان، غلامرضا؛ رحمت‌الهی، حسین؛ خالقی دامغانی، احمد، «امکان یا امتناع تبیین مفهوم نظم عمومی در حقوق (مطالعه در حقوق کشورهای ایران، انگلیس، فرانسه)»، پژوهش حقوق تطبیقی، سال ۱۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۰.

- موسوی، سید امیرحسام؛ عمرانی، علی، «واکاوی فقهی-حقوقی جهت خواسته در دعاوی مدنی»، حقوق اسلامی، شماره ۲ (۱۳۹۷). [10.30497/law.2019.2382](https://doi.org/10.30497/law.2019.2382).

- مولودی، محمد؛ صفری، ناهید، «ایرادها و دفاع ماهوی»، مجله حقوقی دادگستری، سال ۸۱، شماره ۹۷، بهار ۱۳۹۶. [10.22106/jlj.2017.25906](https://doi.org/10.22106/jlj.2017.25906).

- مولودی، محمد؛ حمزه هویدا، مهدی، «دفاع شکلی در دادرسی مدنی»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، دوره ۲۳، شماره ۸۲ (۱۳۹۷)
- هرمزی، خیرالله، «شرایط قابل استماع بودن دعوی در فقه (شرحی بر بندهای ۳ و ۵ تا ۱۱ ماده ۸۴ قانون آیین دادرسی مدنی)»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال چهارم، شماره ۱۳، زمستان ۱۳۹۴. [10.22054/jplr.2016.2014](https://doi.org/10.22054/jplr.2016.2014)
- هرمزی، خیرالله، «توسعه صلاحیت یا صلاحیت تبعی»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال دوم، شماره ۶، بهار ۱۳۹۳.

منابع عربی

- آخوند خراسانی، محمد کاظم بن حسین، *کفایه الاصول*، (قم: مؤسسه آل البيت (ع) لاحیاء التراث، الطبعة الثانية، ۱۴۱۷ق).
- آشتیانی، میرزا محمد حسن، *کتاب القضاء*، (قم: منشورات دارالجهره، ۱۴۰۴ق).
- انصاری، مرتضی، *فرائد الاصول*، المجلد الرابع، (قم: مجمع الفكر الاسلامی، ۱۴۱۹ق).
- حسینی المراغه‌ای، سید میر عبدالفتاح، *عناوین الفقهیه*، جلد ۲، (قم: انتشارات جامع المدرسین، ۱۴۱۷ق).
- هندی، احمد، *ارتباط الدعاوی و الطلبات فی قانون المرافعات*، (الاسکندریه: دار الجامعة الجديدة، ۱۹۹۵م).

References

- Marty, Gabriel; Raynaud, Pierr. Droit civil: Introduction générale à l'étude du droit, 2nd ed., No. 117, Paris: Sirey, 1972.
- Garner, A. Bryan, *Black's Law Dictionary*, 7th ed., West Group, USA, 1999.
- Martin, Elizabeth A., *Oxford Dictionary of Law*, 5th ed., Oxford: Oxford University Press, 2002.

In Persian

Book

Aghaei, Bahman, *Bahar Legal Dictionary*, (Tehran: Ganj-e-Danesh, 2006). (In Persia)

Abdali, Mehrzad, *The General Theory of Public Order and Good Morals in Civil Law*, PhD Dissertation in Private Law, (Tehran: Faculty of Law, Tarbiat Modares University, 2001). (In Persia)

Abhari, Hamid, *Civil Procedure Code*, Vol. 2, (Tehran: Mizan Publishing, 2017). (In Persia)

Ahmadi-Vastani, Abdolghani, *Public Order in Private Law*, (Tehran: Official Gazette Publishing, 1962). (In Persia)

Arafnia, Behshid, *Private International Law (Conflict of Laws)*, Vol. 2, (Tehran: Behtab Publishing, 2010). (In Persia)

Eftekhari-Jahromi, Goodarz; Alssan, Mostafa, *Civil Procedure Code*, Vol. 3, 2nd ed., (Tehran: Mizan Legal Foundation, 2022). ISBN: 978-622-212-106-8. (In Persia)

Alssan, Mostafa; Bahrami, Ehsan; Hashemi, Seyed Reza, “A Lawsuit Without Legal Effect”, *Private Law Studies*, Vol. 53, No. 3 (2023). eISSN: 2588-6622. (In Persia)

Almasi, Najad-Ali, *Conflict of Laws*, (Tehran: SAMT Academic Publishing, 1999). (In Persia)

Anvari, Hassan, *Sokhan Concise Dictionary*, Vol. 2, (Tehran: Sokhan Publishing, 2003). (In Persia)

Jafari-Langarudi, Mohammad Jafar, *Legal Encyclopedia*, Vol. 5, (Tehran: Amir Kabir, 1993). (In Persia)

Joneidi, Laya, *Governing Law in International Commercial Arbitration*, (Tehran: Dadgostar Publishing, 1997). (In Persia)

Hosseini, Seyed Ali, *Public Order and the Rule of Law in Islam*, (Qom: Boostan Publishing, 2007). (In Persia)

- Davoudi, Hossein, *Philosophy, Foundations, and Methods of Interpreting Civil Procedure Code*, (Tehran: Sherkat Sahami Enteshar, 2020). (In Persia)
- Shams, Abdollah, *Advanced Civil Procedure Code*, Vols. 1 & 2, (Tehran: Derak Publishing, 2004). (In Persia)
- Shahidi, Mehdi, *Formation of Contracts and Obligations*, (Tehran: Hoquqdān Publishing, 1998). (In Persia)
- Safaei, Seyed Hossein, *Elementary Course on Civil Law*, Vol. 2, (Tehran: Mizan Publishing, 2003). (In Persia)
- Safaei, Seyed Hossein, *Elementary Course on Civil Law (General Rules of Contracts)*, (Tehran: Mizan Publishing, 1999). (In Persia)
- Safaei, Seyed Hossein; Ghasemzadeh, Seyed Morteza, *Civil Law of Persons and Incapacitated Individuals*, (Tehran: Mizan Publishing, 2013). (In Persia)
- Sadrzadeh Afshar, Seyed Hassan, *Civil and Commercial Procedure Code*, Vol. 1, (Tehran: Jihad Daneshgahi - Allameh Tabatabaei Unit, 2001). (In Persia)
- Ghamami, Majid; Mohseni, Hassan, *Transnational Civil Procedure*, (Tehran: Sherkat Sahami Enteshar, 2011). (In Persia)
- Katebi, Hossein Ali, *Legal Dictionary*, (Tehran: Ganj-e-Danesh, 2001). (In Persia)
- Katouzian, Nasser, *Res Judicata in Civil Proceedings*, (Tehran: Mizan Legal Foundation, 2022). (In Persia)
- Katouzian, Nasser, *Legal Acts*, (Tehran: Sherkat Sahami Enteshar, 2008). (In Persia)
- Katouzian, Nasser, *General Rules of Contracts*, Vol. 1, (Tehran: Sherkat Sahami Enteshar, 2006). (In Persia)

Katouzian, Nasser, *Civil Code in the Current Legal Order*, (Tehran: Mizan Publishing, 2004). (In Persia)

Katouzian, Nasser, *Introduction to Legal Science*, (Tehran: Sherkat Sahami Enteshar, 2001). (In Persia)

Karimzadeh, Ahmad, *Disciplinary Court Rulings on Legal Matters*, (Tehran: Jangal Publishing, 2018). (In Persia)

Karimi, Abbas, *Civil Procedure Code*, (Tehran: Majd Publishing, 2010). (In Persia)

Motin Daftari, Ahmad, *Civil and Commercial Procedure Code*, Vol. 2, (Tehran: Majd Publishing, 2002). (In Persia)

Mohseni, Hassan, *French Civil Procedure Code*, Vol. 2, (Tehran: Sherkat Sahami Enteshar, 2015). (In Persia)

Maghsoudpour, Rasoul, *Incidental Claims and Their Procedural Requirements*, (Tehran: Majd Cultural & Scientific Center, 2020). (In Persia)

Malektabar, Hadi, *General Rules of Procedural Objections*, (Tehran: Sherkat Sahami Enteshar, 2019). (In Persia)

Mousavi, A.H., *Cause in Civil Lawsuits*, (Tehran: Arshadan Educational & Authoring Publishing, 2018). ISBN: 978-600-9954-09-4. (In Persia)

Yousefzadeh, Morteza, *Civil Procedure Code*, (Tehran: Sherkat Sahami Enteshar, 2015). (In Persia)

Article

Eftekhari Jahromi, Goodarz; Sofian, Saeed, “*The Concept of Lawsuit Admissibility*”, *Private Law Studies Quarterly*, Vol. 52, No. 4 (2022), pp. 624–631. (In Persia) [10.22059/jlq.2023.346928.1007704](https://doi.org/10.22059/jlq.2023.346928.1007704)

- Eftekhari Jahromi, Goodarz; Mousavi, Seyed Amir, “*Changes in Cause During the Course of Civil Proceedings and Its Effects*”, *Legal Studies*, No. 12 (2013). (In Persia)
- Elahi, Serajeddin; Abbasi, Adel; Mohammadreza Pouravazan, Babak, “*Examining the Cause of Action and Its Difference from the Origin in Iranian and French Law*”, *Iranian Journal of Political Sociology*, Vol. 4, No. 4, Winter (2021). (In Persia) [10.30510/psi.2022.248581.1270](https://doi.org/10.30510/psi.2022.248581.1270)
- Pourostad, Majid, “*The Principle of Party Autonomy in Civil Litigation*”, *Law Journal, Faculty of Law and Political Science*, Vol. 38, No. 3, Autumn (2008). (In Persia) [20.1001.1.25885618.1387.38.3.6.7](https://doi.org/20.1001.1.25885618.1387.38.3.6.7)
- Hadadi, Maryam; Maghsoudpour, Rasoul; Hosseini Pouya, Seyed Mohsen, “*The Scope of Res Judicata in ADR Processes: A Comparative Study in Common Law and Iranian Legal Systems*”, *International Police Studies Quarterly*, Vol. 12, No. 45 (2021). (In Persia)
- Davoudi, Hossein, “*Characteristics of Procedural Rules (Civil Procedure Code)*”, *Private Law Studies Quarterly*, Vol. 48, No. 2, Summer (2018). (In Persia) [10.22059/jlq.2018.201809.1006718](https://doi.org/10.22059/jlq.2018.201809.1006718)
- Shams, Abdollah, “*Cause, Substantive Issues, and Their Description in Civil Proceedings*”, *Legal Research Journal*, No. 65 (2014). (In Persia)
- Sadeghi, Mohsen, “*The Concept and Application of Public Order in Judicial and Quasi-Judicial Authorities and Its Modern Aspects*”, *Journal of the Faculty of Law and Political Science*, No. 68, Summer (2005). (In Persia)
- Alizadeh, Abdolreza (quoted from Max Weber), “*A Socio-Legal and Epistemological Analysis of Judicial Practice*”, *Private Law Journal, University of Tehran*, Vol. 11, No. 1, Spring–Summer (2014). (In Persia) [10.22059/jolt.2014.52499](https://doi.org/10.22059/jolt.2014.52499)
- Fathi, Badi’, “*Related Action Plea in Iranian and French Civil Procedure*”, *Private Law Research*, Vol. 13, No. 3 (2024). (In Persia) [10.22054/jplr.2024.75175.2778](https://doi.org/10.22054/jplr.2024.75175.2778)

Fathi, Badi', "*Unity of Origin in Civil Procedure in Iran and France*", *Private Law Studies*, Vol. 54, No. 3, Autumn (2024). eISSN: 2588-6622. (In Persia) [10.22059/jlq.2024.373800.1007880](https://doi.org/10.22059/jlq.2024.373800.1007880)

Mohseni, Hassan, "*Related Claims and the Inefficiency of Existing Regulations*", *Judiciary Legal Journal*, No. 77, Spring (2012). (In Persia) [10.22106/jlj.2012.11063](https://doi.org/10.22106/jlj.2012.11063)

Mohseni, Hassan, "*Deficiency in the Application of Civil Procedure in French Law*", *Comparative Legal Studies*, Vol. 6, No. 2, Autumn–Winter (2015). (In Persia) [10.22059/jcl.2015.55789](https://doi.org/10.22059/jcl.2015.55789)

Mohseni, Hassan, "*Procedural and Substantive Deficiencies in Civil Litigation*", *Private Law Research*, Vol. 2, No. 6 (2014). (In Persia)

Mohseni, Hassan, "*Direction in Civil Claims and Its Features in Divorce Cases with Reference to French Law*", *Private Law Studies*, Vol. 54, No. 1 (2024). [10.22059/JLQ.2024.369848.1007841](https://doi.org/10.22059/JLQ.2024.369848.1007841) (In Persia)

Mohammadi, Sam; Abhari, Hamid; Ne'mati Kacha'i, Isa, "*Comparison and Distinction Between Manner of Lawsuit and Origin, Direction, Cause, Claim, Reason, and Right*", *Contemporary Comparative Law Studies*, Vol. 14, No. 32, Autumn (2023). (In Persia) [10.22034/law.2023.53332.3182](https://doi.org/10.22034/law.2023.53332.3182)

Madanian, Gholamreza; Rahmatollahi, Hossein; Khaleghi Damghani, Ahmad, "*Possibility or Impossibility of Defining Public Order in Law: A Study of Iranian, English, and French Systems*", *Comparative Legal Research*, Vol. 15, No. 3, Autumn (2011). (In Persia)

Mousavi, Seyed Amir-Hesam; Omrani, Ali, "*A Jurisprudential-Legal Study of the Direction of the Claim in Civil Lawsuits*", *Islamic Law*, No. 2 (2018). (In Persia) [10.30497/law.2019.2382](https://doi.org/10.30497/law.2019.2382)

Moloudi, Mohammad; Safari, Nahid, "*Procedural Pleas and Substantive Defenses*", *Judiciary Legal Journal*, Vol. 81, No. 97, Spring (2017). (In Persia) [10.22106/jlj.2017.25906](https://doi.org/10.22106/jlj.2017.25906)

Moloudi, Mohammad; Hamzeh Hoveyda, Mehdi, “*Formal Defense in Civil Procedure*”, *Judicial Legal Perspectives*, Vol. 23, No. 82 (2018). (In Persia)

Hormozi, Kheirallah, “*Admissibility Conditions of a Lawsuit in Islamic Jurisprudence (Commentary on Paragraphs 3 and 5–11 of Article 84 of the Civil Procedure Code)*”, *Private Law Research*, Vol. 4, No. 13, Winter (2016). (In Persia) [10.22054/jplr.2016.2014](https://doi.org/10.22054/jplr.2016.2014)

Hormozi, Kheirallah, “*Expansion of Jurisdiction or Incidental Jurisdiction*”, *Private Law Research*, Vol. 2, No. 6, Spring (2014). (In Persia)

استناد به این مقاله: رستم پور، رحیم، بهمنی، محمد و عرفان منش، محمد حسین. (۱۴۰۴). ارتباط ایرادات با نظم عمومی آیینی در دعاوی مدنی. پژوهش حقوق خصوصی، (۵۰)، ۱۳، ۱۵۵–۲۰۴.

doi: 10.22054/jplr.2025.86212.2928

Private Law Research is licensed under a Creative Commons NonCommercial 4.0 International License.